

11 3	Dr. V. M. Gurame	Text book of Physical chemistry BSc II	978- 9389343-53- 3 2021
---------	---------------------	--	----------------------------------

PUNYASHLOK AHILYADEVI HOLKAR
SOLAPUR UNIVERSITY • NEW SYLLABUS
 AS PER CHOICE BASED CREDIT SYSTEM (CBCS) PATTERN

(introduced from June, 2020)

B. Sc. Part II • SEMESTER IV
CHEMISTRY PAPER VII

PHYSICAL CHEMISTRY

by

Dr. S. J. Naik

M. Sc., Ph.D.

Ex. Regional Director,
 YCMOU, Regional Centre
 Pune & Solapur.
 Ex. Principal,
 The New College, Kolhapur.
 & V. P. Mahavidyalaya, Kale.

Dr. V. M. Gurame

M. Sc., Ph.D.

Assistant Professor, Department of
 Chemistry,
 Shri Shivaji Mahavidyalaya,
 Barshi, Dist. Solapur.

PHADKE PUBLICATIONS

Distributed by: **PHADKE BOOK HOUSE**

© (0231) • 25 40 211 (6 Lines)

• Website - www.phadkebooks.in

• E-mail - customersupport@phadkebooks.in

Phadke Bhavan,
 Near Hari Mandir, Dudhali,
 KOLHAPUR - 416 012.

Pune Branch

'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane,
Pune - 411 030. ♦ Telefax : (020) 244 82 951.

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1957 (as amended.) Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

ISBN 978-93-89343-53-3

Code No. J 397

Price ₹ 65/-

First Edition as per New Syllabus : March, 2021

Published by ←

Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganesha Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

Dasharath Book Binding Works,
Yashoda Vishwas Colony,
D. P. Road, Lakshatirth Vasahat, Kolhapur.

11 4	Dr. V. M. Gurame	Text book of Physical chemistry BSc III	2021	978-81- 952879-4-9
---------	---------------------	---	------	-----------------------

9 0 5 6 9 -

**As per Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur
University's New Syllabus (CBCS)**

(w.e.f. June, 2021)

B. Sc. PART III © SEMESTER V

CHEMISTRY PAPER IX

PHYSICAL CHEMISTRY

by

Dr. S. J. Naik

M. Sc., Ph.D.

Ex-Regional Director,
YCMOU, Pune & Solapur Region &
Ex. Principal, The New College,
Kolhapur & V. P. Mahavidyalaya, Kale.

Dr. V. M. Gurame

M. Sc., Ph.D.

Assistant Professor,
Department of Chemistry,
Shri Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi.

PHADKE PUBLICATIONS

Distributed by : **PHADKE BOOK HOUSE**

© (0231) • 25 40 211 (6 Lines)

• Website - www.phadkebooks.in

• E-mail - customersupport@phadkebooks.in

Phadke Bhavan,
Near Hari Mandir, Dudhali,
KOLHAPUR - 416 012.

Pune Branch

'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane,
Pune - 411 030. ♦ Telafax : (020) 244 82 951.

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1956 (as amended.) Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

ISBN 978-81-952879-4-9

Code No. J 410

Price ₹ 55/-

First Edition as per New Syllabus : September, 2021

Published by ←

Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganesh Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

Shri Prafulla Pathak, at Swaroop Printing Press,
2576/B, Khasbag, Back of Private High school,
Kolhapur - 416 008.

11
5

Dr. V. M.
Gurame

Text book of Industrial and analytical Physical
chemistry BSc III

2021

978-93-
86766-58-8

Speciman 20
COPY

SOLAPUR UNIVERSITY ♦ NEW SYLLABUS
AS PER CHOICE BASED CREDIT SYSTEM (CBCS) PATTERN
(introduced from June, 2018)

B. Sc. Part III • Semester V
CHEMISTRY PAPER XII

**ANALYTICAL &
INDUSTRIAL PHYSICAL
CHEMISTRY**

by

Dr. S. J. Naik

M. Sc., Ph.D.

Ex - Regional Director,
YCMOU, Pune & Solapur Region &
Ex. Principal, The New College,
Kolhapur & V. P. Mahavidyalaya, Kale.

Prof. L. G. Vithalkar

M. Sc., M.Phil.

Ex-Head,
Department of Chemistry
The New College, Kolhapur.

Dr. S. D. Bajaga

M. Sc., Ph.D. D.H.E

Department of Chemistry,
The New College, Kolhapur.

Dr. V. M. Gurame

M. Sc., Ph.D.

Department of Chemistry,
Shri Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi, Dist. Solapur

Dr. T. N. Lokhande

M. Sc. Ph. D.

Head, Dept. of Chemistry
Shri Shivaji Mahavidyalaya

Barshi - 413411, Dist. Solapur

PHADKE PUBLICATIONS

Distributed by : PHADKE BOOK HOUSE

622, Tadwalkar Wada, Shukrawar Peth, Solapur - 413 002.
Mobile No. 94 23 50 89 19

Distributed by : **PHADKE BOOK HOUSE**

☎ (0231) • 25 40 211 (6 Lines) || Phadke Bhavan,
• Website - www.phadkebooks.in || Near Hari Mandir, Dudhall,
KOLHAPUR - 416 012.
• E-mail - customersupport @ phadkebooks.in

Pune Branch 'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane,
Pune - 411 030. • Telefax : (020) 244 82 951.

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1956 (as amended.) Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

ISBN 978-93-86766-58-8

Code No. J285

Price ₹ 40/-

First Edition as per New Syllabus : July, 2018

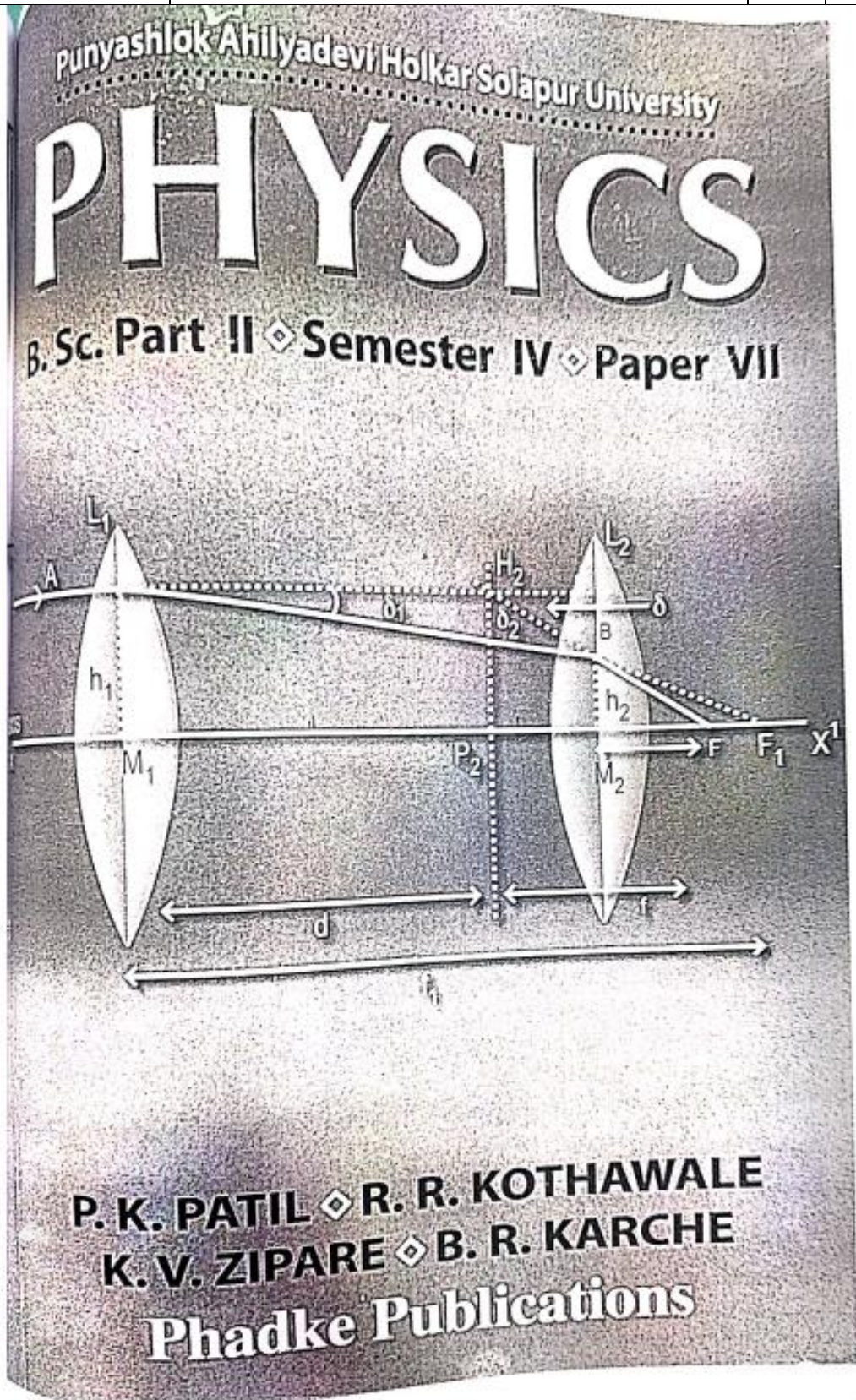
Published by ←

Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganasha Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

Shri. Dilip Chougule
Anand Offset Printers, 25/3 Y. P. Powar Nagar,
Kolhapur - 416008.

11 6	Dr. Rameshwar Raosaheb Kothawale	Text book of Physics B.Sc. II Sem-IV Paper-VII	2021 978- 9389343-48- 9
---------	---	--	----------------------------------

Pune Branch

'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane,
Pune - 411 030. • Telefax : (020) 244 82 951.

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1957 (as amended). Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

ISBN 978-93-89343-48-9

Code No. J 389

Price ₹ 65/-

First Edition as per New Syllabus : January, 2021

Published by ←

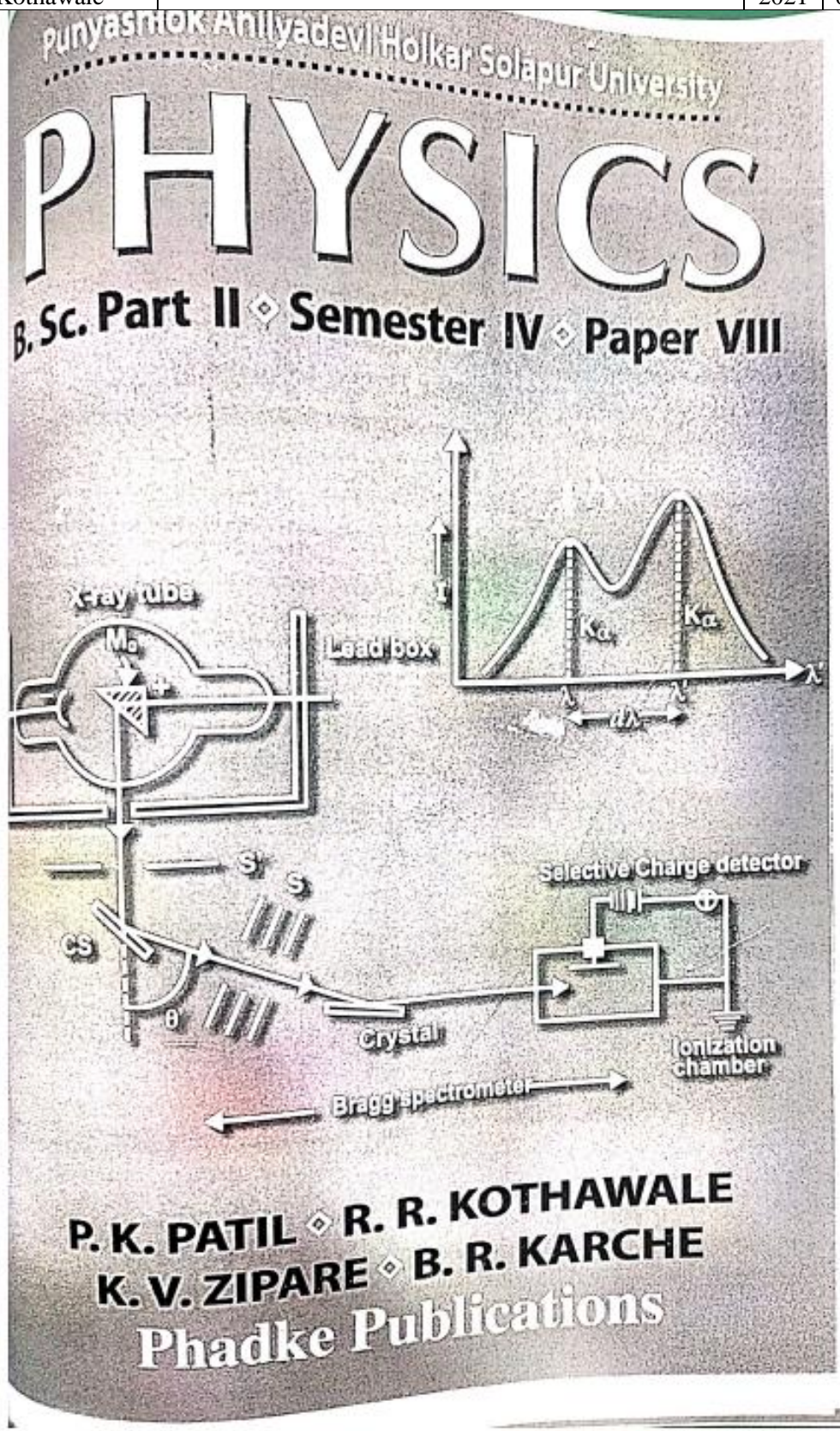
Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganesh Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

New Lokpriya Binding Works
B-25, Udyam Co-op., Society, New Industrial Estate,
Y. P. Powar Nagar, Kolhapur - 416 008.

11 7	Dr. Rameshwar Raosaheb Kothawale	Text book of Physics B.Sc. II Sem-IV, Paper-VIII	978- 9389343-49- 6 2021
---------	---	--	----------------------------------

Pune Branch

'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane
Pune - 411 030. • Telefax : (020) 244 82 951

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1957 (as amended). Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

Code No. J 390

Price ₹ 60/-

First Edition as per New Syllabus : January, 2021

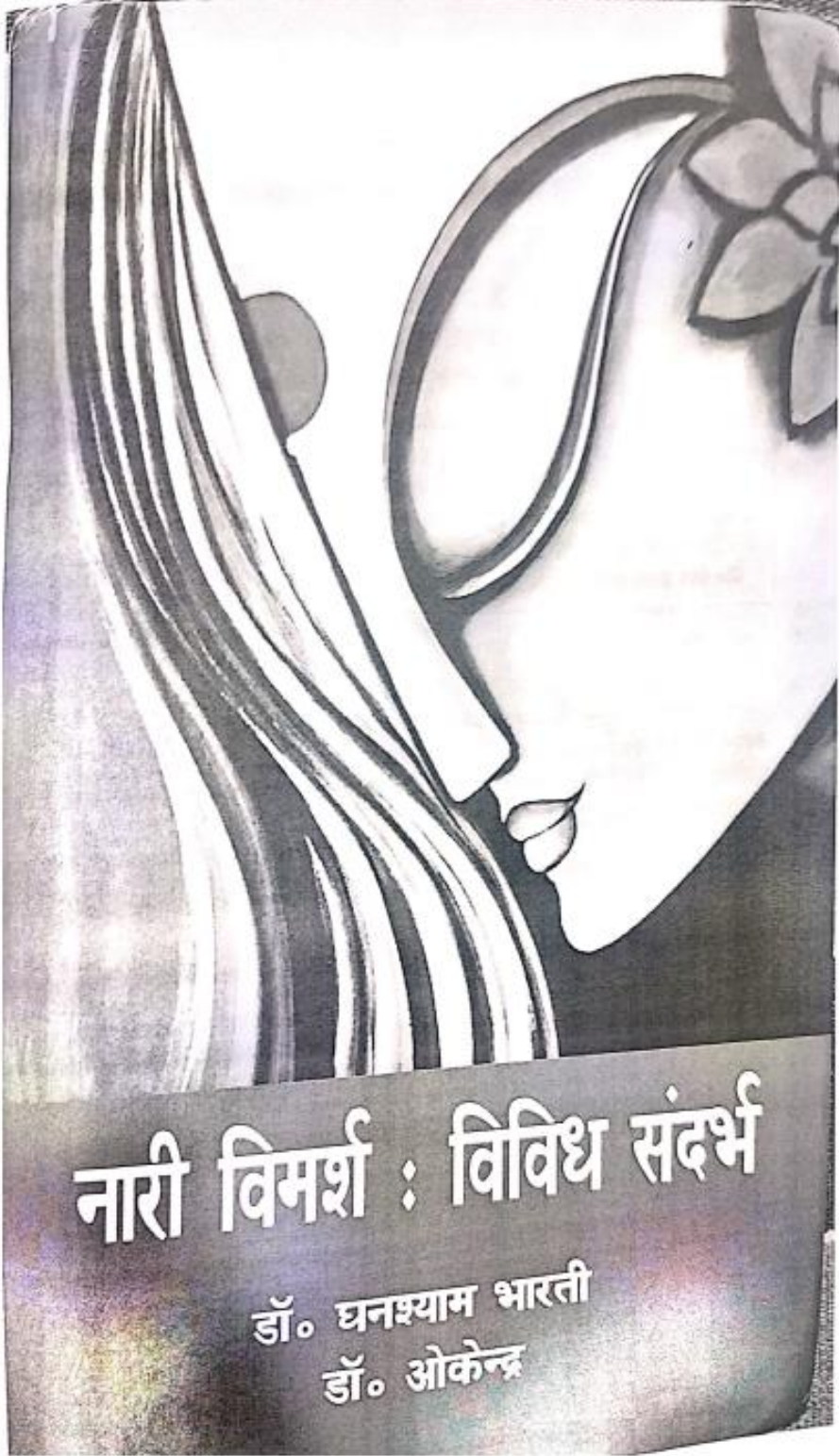
Published by ←

Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganesh Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

M/s/ Dasharath Book Binding Works,
Yashoda Vishwas Colony,
D. P. Road, Lakshatirth Vasahat, Kolhapur

11 8	Dr.Chaudhari Nilopharbanu MaheubShai kh	Adhunik upanyas mein naari vimarsh, page no.138 (Naari vimarsh vividha sandarbha)	2021	978- 9392611-7
---------	--	--	------	-------------------

जे.टी.एस. पब्लिकेशन्स, दिल्ली

नारी विमर्श : विविध संदर्भ

सम्पादक

डॉ. घनश्याम भारती, डॉ. ओकेन्द्र

पीयर रिव्यू टीम

डॉ० दीपक पाण्डेय, सहायक निदेशक, शिक्षा मंत्रालय भारत सरकार, नई दिल्ली
आचार्य पं० पृथ्वीनाथ पाण्डेय, भाषाविद्-समीक्षक-मीडिया अध्ययन-विशेषज्ञ, प्रयागराज
डॉ० डी० आर० राहुल, प्राचार्य, शासकीय स्नातकोत्तर महाविद्यालय, दतिया, मध्यप्रदेश
डॉ० शिव प्रसाद शुक्ल, प्रोफेसर हिंदी विभाग, इलाहाबाद विश्वविद्यालय, प्रयागराज

वैधानिक चेतावनी

पुस्तक के किसी भी अंश के प्रकाशन- फोटोकॉपी, इलेक्ट्रॉनिक माध्यमों में उपयोग के लिए लेखक/ संपादक/ प्रकाशक की लिखित अनुमति आवश्यक है। पुस्तक में प्रकाशित शोध-पत्रों में निहित विचार तथा संदर्भों का संपूर्ण दायित्व स्वयं लेखकों का है। संपादक/ प्रकाशक इसके लिए उत्तरदायी नहीं है।

© सर्वाधिकार सुरक्षित

प्रथम संस्करण : २०२१

ISBN 978-93-92611-24-7

प्रकाशक

जे०टी०एस० पब्लिकेशन्स

वी-५०८, गली नं०१७, विजय पार्क, दिल्ली-११००५३

दूरभाष : ०८५२७ ४६०२५२, ०११-२२६११२२३

E-Mail : jtspublications@gmail.com

मूल्य : ₹६५.०० रुपये

आवरण : प्रतिभा शर्मा, दिल्ली

मुद्रक : तरुण ऑफसेट प्रिंटर्स, दिल्ली

Nari Vimarsh : Vividh Sandarabh
Edited by Dr. Ghanshyam Bharti, Dr. Okendra

१३.	सिख साहित्य के दर्शन और लोकजीवन में स्त्री का स्थान डॉ० अरुण प्रसाद रजक	१३१
१४.	आधुनिक उपन्यासों में नारी विमर्श डॉ० निलोफर चौधरी	१३८
१५.	Leadership and Women Empowerment in Shakespeare's The Merchant of Venice <i>Dr. Mahesh Kumar Kushwah, Dr. Ram Lakhan Dhakar</i>	१४३
१६.	बालिका-शिक्षा देश का भविष्य रामचन्द्र स्वामी	१५३
१७.	२१वीं शताब्दी और भारतीय नारी जयवीर सिंह	१५६
१८.	गीताजलि श्री के 'तिरोहित' उपन्यास में चित्रित नारी विमर्श डॉ० कांबळे आशा दत्तात्रय	१६७
१९.	ग्रामीण नारी-जीवन : विविध संदर्भ डॉ० इरफाना	१७४
२०.	२१वीं सदी में स्त्री का नवीन स्वरूप नुसरत	१८५
२१.	२१वीं सदी में नारी की संभावनाएं एवं चुनौतियाँ आशीष कुमार साव	१९४
२२.	मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यास 'इदन्नमम' में नारी मनोविज्ञान खुराइजम बेबीरोशिनी	२०१
२३.	दलित साहित्य की प्रेरणा : महात्मा ज्योतिबाफुले का योगदान शिल्पी सुमन प्रकाश	२१३
२४.	वेदों में नारी विमर्श पटेल पायल कुमारी अरविंद भाई	२२४
२५.	२१वीं सदी और सुशीला टाकमौरि की आत्मकथा 'शिकंजे का दर्द' में विद्रोह का सांस्कृतिक रूपांतरण डॉ० अनिल कुमार	२३१
२६.	सरकार-समाज-शिक्षा और नारी प्रा. विजय डी. वाकोडे	२४६
२७.	जैनेंद्र कुमार के 'त्यागपत्र' उपन्यास में भारतीय नारी दर्शन प्रा. वंदना भिवा जाधव	२५१

आधुनिक उपन्यासों में नारी विमर्श

डॉ० निलोफर चौधरी
सहायक प्राध्यापक
श्री शिवाजी महाविद्यालय, बाराँ
पु.अ.हो. सोलापूर विश्वविद्यालय, सोलापूर
पत्राचार : किला रोड, मंडई पेठ, परंडा, जि. उस्मानाबाद
ई-मेल : nilofarchaudhari@gmail.com
मोबाइल : 7385281956

सारांश

साहित्य में स्त्री विमर्श की जो रूपरेखा विगत कुछ सालों में उपभूत करी है उसमें आर्थिक स्तर पर स्त्री की शोषणजनित दबकैयाता का चित्रण प्रमुख है। साथ ही समाज निर्मित आदर्श नारी के द्वारे त्याग, सहन, झुक्ना, दुटना तथा दबना ही जिसकी नियति बन गयी थी उसे तोड़ने की छटपटाहट, रूढ़ संस्कारों से मुक्ति की कामना अपनी स्वतंत्रता अस्मिता की पहचान, निर्णय की स्वतंत्रता, अपनी क्षमता और प्रतिभा का विकास तथा जीवन के विभिन्न क्षेत्रों में अपनी सार्थक उपस्थिति दर्ज करने का संचर्ष कुछ अहम मुद्दे हैं। नारी के सामाजिक मूल्यों की परख समाज और साहित्य के पल-पल परिवर्तित परिवेशों से हो सकती है। आज जीवन में प्रत्येक क्षेत्र में नारी के दर्शन हो रहे हैं।

भारतवर्ष में स्त्री संदर्भित समस्याओं जैसे अंधविश्वास, तलाक, विधवा विवाह, कुरुतियों और महत्वपूर्ण कानूनों की भूमिकाओं को लेकर लेखिकाओं ने गहन चिंतन किया है। आज स्त्री सदियों बाद एक खुली सांस ले पाने में समर्थ है। आज नारी का अपना बज्रू है, मंजिलें हैं, उपलब्धियाँ हैं। जब तक नारी स्वयं इस कटघरे को तोड़कर बाहर नहीं निकलेगी तब तक का सिलसिला धमने वाला नहीं है। आज नारी को अपने सही होने की पूरी कब्रियत देनी होती है। इसके लिए उसे जिस मारक प्रक्रिया से गुजरना होता है वह अत्यंत अपमानजनक और पीड़ादायक है। नारी के सही समाजीकरण के लिए उसे जन्म से ही परिवार में सम्मान मिलना आवश्यक है।

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्योत्तर भारत का जनजीवन तेजी से बदलती हुई दुनिया के समकाल से प्रभावित एवं परिवर्तित हुआ है। इस परिवर्तन ने समय मानव जीवन को सही दिशाओं से प्रभावित किया है। सामाजिक दृष्टि से देखें तो भारत की स्वतंत्रता के बाद से होने वाले सबसे अधिक सारभूत एवं उत्प्रेक्षनीय परिवर्तनों में से एक है। नारी-समाज ही अपेक्षित मुक्ति, धर्म की भार धीमासे से निकलकर उसका बाहरी दुनिया की हलचल में शामिल होना।

उद्देश्य :

नारी अपनी अस्मिता, अपना स्वत्व तथा अपने स्वामित्व को स्थापित करने के लिए विश्वर की नित्रयां जो भीतर और बाहरी संघर्ष कर रही है। उसके तीन स्तर हैं आरंभ में यह संघर्ष अनुकरण का रहा Imitation जो-जो पुरुष कह रहे हैं, वह सब हम करेंगी, यह सब हम करेंगी। वेगमूषा से लेकर खान-पान तक यह स्थिति विकृति तक पत्ती जाती है। पुरुष जिन्-जिन क्षेत्रों में कार्यरत है, वहां पहुंचने की उत्कर्ष तक जाने की यहाँ जिद्द है। यह स्थिति अत्यंत स्वाभाविक और महत्वपूर्ण है। दूसरी स्थिति प्रतिशोध Protest की रही है। परंपरा ने स्त्री के लिए जो-जो व्यवस्था की है उसका विरोध, पुरुष सत्ता का पुरुष मानसिकता, पुरुषों द्वारा निर्मित मूल्यों का विरोध। यही एक कि विवाह संस्था का भी विरोध। समलिंगी विवाह का समर्थन उन सारे नैतिक मूल्यों का विरोध। जो नित्रयों के लिए और मात्र नित्रयों के लिए बनाए गए हैं। यह संघर्ष भी संस्कृति और विकृति के स्तर पर गया था गया है। एक तीसरी स्थिति आत्मपरीक्षण Introspection कि होती है। आज का स्त्री आंदोलन इसी दौर से गुजर रहा है। आज की नारी हर तरह से तैयार है। आर्थिक, सामाजिक और राजनैतिक परिस्थितियों का सामना करते हुए सामाजिक सम्मान और नेतृत्व शक्ति के लिए गृहस्थ प्रबंध की समस्या से हटाकर एक सफल नारी बनने के लिए प्रोत्साहित है। नारी की एक लड़ाई और बची है। सामाजिक भेदभाव और सामाजिक अन्याय दूर करने की। नारी का भविष्य उज्वल है इसमें कोई संदेह नहीं।

मुख्यभाग :

भारत की अधिकतर इस्त्रीयां समानता के लिए प्रयत्नशील एवं समक्षता करके ही जीवन जीने के पक्ष में हैं। भारतीय नारी आज एक ऐसे पक्ष में है, जहाँ परम्परा एवं आधुनिकता के बीच विरोध

11 9	Dr Shashikant Bharat Shinde	E-Commerce and Covid 19	(COVID-19 Pandemic Current Status)	2021	978-93- 90847-06-8
---------	--------------------------------	-------------------------	--	------	-----------------------

 **KRIPA DRISHTI
PUBLICATIONS**
Web: www.kdpublications.in

CERTIFICATE OF ACCEPTANCE

Certificate of acceptance for the chapter titled:

E-Commerce and Covid 19

Authored by:

Mr. Shashikant Bharat Shinde

*has been accepted to publish in Book Chapter titled: **COVID-19 Pandemic***

Current Status (ISBN: 978-93-90847-06-8)

on 03rd May 2021

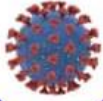
Kripa Drishti Publications
A-503 Poorva Heights, Pashan-Sus Road, Near Sai Chowk,
Pune - 411021, Maharashtra, India.
Email: editor@kdpublications.in

Executive Editor
Mrs. Rajani Adam

Volume 4

COVID-19

PANDEMIC CURRENT STATUS

Chief Editor

Dr. Anbu Arumugam

Senior Assistant Professor(Deputed),
Department of Public Administration,
Presidency College (Autonomous), Chennai,
Tamil Nadu.

Co-Editor

Dr. Rajesh Mourya

Assistant Professor,
Department of Economics,
Government Nehru College,
Sabalgarh, Morena, M.P.

Kripa Drishti Publications, Pune.

9. E-Commerce and Covid 19

Mr. Shashikant Bharat Shinde

Assistant Professor, & HOD,
Department of Economics,
Shri Shivaji College,
Barshi Dist Solapur.

Abstract:

E-Commerce is the most considered and preferred way of buying various types of goods and services. Nowadays, E-commerce needs to be replaced with conventional shopping. The only explanation is that consumers can select their own products from all over the world. A large number of different products are available. E-Commerce businesses are also facing some unexpected problems as a result of the covid 19 pandemic. The regression study covered two time spans to better understand the E-Commerce industry before and after the outbreak of the infectious disease. This brief explores how the COVID-19 crisis accelerates the growth of e-commerce to new companies, markets, and types of products, which may include a transition from luxury products and services to daily necessities on a long-term basis. In these circumstances, e-commerce is now regarded as a substitute source, and e-companies supply products that consumers traditionally purchase in supermarkets. Meanwhile, we want to know how effective they are at balancing costs and benefits and other steps in the near future. We were able to infer an important positive relationship in both periods as a result of our study. Coronavirus has positively impacted the E-Commerce industry, as more retailers and customers have moved their buying and selling practices to online platforms.

Keywords:

Business, Covid 19, Customer, E-Commerce, Pandemic.

9.1 Introduction:

E-COMMERCE is commonly regarded as the exchange (purchase and sale) of goods and services over electronic networks, such as the Internet. E-commerce has helped businesses grow a larger presence in the industry by providing affordable & well-organized distribution options for their products or services. Electronic shopping, such as books, music and clothing, e-tickets, and financial services, such as stock and online banking, is available to almost all. The technology is thus considered a rather disruptive one.

"Business to Business (B2B), Business to Customer (B2C), Customer to Customer (C2C), and Customer to Business (C2B) are the four types of business transactions (C2B)". E-commerce is a business activity that takes place over the internet, according to the standard definition. E-commerce websites include Shopify, Myntra, Amazon, eBay, Flipkart, Quikr, and Olx, among others. Global online e-commerce could be worth \$27 trillion by 2020.

120	Dr. Vijayanad Shivalal Nimbalkar	To Steady the Effectiveness of Yoga Training on Mental and Physical Development from S.S.M.Barshi.	Researches in 21st Century A global Perspective	2021	2231 -2137
-----	----------------------------------	--	---	------	------------

CONTEMPORARY RESEARCH IN INDIA (ISSN 2231-2137): SPECIAL ISSUE : MAY, 2021

TO STUDY THE EFFECTIVENESS OF YOGA TRAINING ON MENTAL AND PHYSICAL DEVELOPMENT OF STUDENTS FROM SHRI. SHIVAJI MAHAVIDYALAYA
Dr. V. S. Nimbalkar

Introduction:

In today's age of information and technology, man being are surrounded by money problems. day all are frying carriorus treatment for physical alth an mind. Even while studying in Shivaji thavidyalayas student experience many physical d mental health. Yoga and Pranayama purify the . And so the body calls can taken the oxgen. There understading that Yoga being where science end. in ct Yoga and Science are insparable. The science of insendetalism is Yoga. The physical oxigin of pgasana is a part of Yoga.

Yogasanas have an effect on the expansion memory and pranayam has an effect on sensitivity. pgasana and all the joints in body become strong. anayama controls the pulse and control center of e respiratory system. And the inaction of insciouness takes place on this subtemind, So e sensory capacity increases.

Pructicity asanas and pranayama herearea the fectives of body and mind to work for long time. he happiness is life increases. The tendency and length to accept the challenges of nature increase. pga practitioner do not fall may to psychosis under e influence of repression of cor elicting emotion. ou can consist difficulties came with time courage akness of mind dearness. Develop confidence d emotion. And intuition can be achived by ntrolling the ..... The mind ability to control e center of emotion increase. The result of ..... the invention of consciounes, mind, intellent, ego n to good instind. This will not happen even if u do any other type of exercrise.

Other type of exercise put a lot of shess on ngs and heart, While Yoga does not put much ainn on heart and wings. on the contrary, respiration d dralution are streaght. Other type of exercise do

not involve processing the spinal card and en..... - ----- so there there type of exercise how lottle to do with emeton. Yogajans are closly related to the emetional center. Yogajanas like shirsusna, Sar Vangasuna, etx help to send blood quickly to heart abd wings. To purify inspire bloodfrom feet. The heart does not have to null it up, it gets rest.

The present research paper explorer the usefullness of Yoga hasing for the physical and mental development of the students of Shivaji Mahavidyalaya. This Yoga trainig studio how the sutudents develop moral, self - confidence and personality and the effectiveness of yoga trainig.

Title statement :

To study effectiveness of yoga training on mental and physical development of students from shri Shivaji Mahavidyalaya.

The Importance of research -

1. To explain the importance of Yoga an Pranayama to college youth for physical health a peace of mind.
2. The only need limited space and less equipme to do yoga.
3. To cultivate good character in studnets.
4. Yogasana help in developing mental peace a intellect.
5. To reduce mental stress and depression.

The need of research:

Innovation and uni..... Are impor qualities. Innovation inspire learning. Education fluid and dyanamic. In short, consuiousness is cre in academic work. Innovation is the process which education experts seek out new initiative revataline education.

In the 21st century, the media of the ay computers and the internet have spread everyw But at the same time, mainting the health of s

12 1	Dr. Rameshwar Raosaheb Kothawale	Structural Study of Mn dopant and optical behavior of Fe ₂ O ₃ nanoparticle	Int. Jou. of Scientifi Res. In Sci. & Tech	2021	2395- 602X
---------	---	---	--	------	------------

International e-Conference on Recent Trends in Nano-Materials and Its Applications-2021
In Association with International Journal of Scientific Research in Science and Technology
Volume 9 | Issue 2 | Print ISSN: 2395-6011 | Online ISSN: 2395-602X (www.ijrst.com)

Structural Study of Mn Dopant and Optical Behaviour of Fe₂O₃ Nanoparticles

S. U. Pawar, R. K. Rajure, S. D. Waghmare, R. R. Kothawale*

Nanomaterial Research Laboratory, Department of Physics, ShriShivajiMahavidyalaya, Barshi, Solapur 413-411, Maharashtra, India

ABSTRACT

Structure of Photocatalytic materials play an important role in the field of renewable energy such as artificial photosynthesis, solar cell etc. Hence, to improve photocatalytic performance via optical property is one of the challenging points in these days. Iron oxide (Fe₂O₃) with direct and indirect band gap has been extensively studied by many researchers in past years due to its excellent physical properties. However, in the field of photocatalysis this material is being ignored because of fast electron-hole recombination rate. This problem can be overcome by doping with suitable and appropriate amount of dopant material. In this report oval shaped Mn doped Fe₂O₃ nanoparticles have been successfully synthesized by simple hydrothermal method. Different (1, 2 and 3) mol% Mn were doped into Fe₂O₃ and its existence was confirmed by EDAX and XPS. The effect of dopant on crystal structure and morphology was studied by X-ray Diffraction and SEM, TEM respectively. The optical properties of synthesized Mn doped Fe₂O₃ nanoparticles were measured by diffuse reflectance spectra.

1. INTRODUCTION

Structural study of nanoparticles which is intermediate between the bulk and atomic/molecular system. Nanoparticles show different properties than the bulk and atomic system which are very useful in various fields like medicine, healthcare, engineering, agriculture, electronics, defense etc. Hence the study of those properties of nanoparticles such as optical, mechanical, thermal, catalytic and magnetic is very interesting and exciting [1-2]. Various well established physical and chemical methods have been used to synthesis nano materials in different shape and size. Here nanoparticles are synthesized by simple hydrothermal method. Artificial photosynthesis replicate the natural process of photosynthesis that converts water and carbon dioxide into carbohydrates and oxygen using sun light as the energy source.

Photocatalytic material play an important role in the field of renewable energy such as artificial photosynthesis, solar cell etc. Hence to improve photocatalytic performance via optical property is one of the challenging points. Iron oxide (Fe₂O₃) with direct and indirect band gap has been extensively studied by many researchers in past year due to its excellent physical properties [3-6]. Fe₂O₃ has wide applications such as ferrofluids, refrigeration, magnetocaloric and biomedical fields. Metal doped nanostructure FE₂O₃ crystal is highly desirable. These dopant play important role to improve the optical absorption coefficient, donor density, electrical conductivity and flat band potential. In this work Mn is doped in Fe₂O₃ which is synthesized by hydrothermal method. The prepared samples were characterized for crystal structure by X-ray diffraction, surface morphology by Scanning Electron Microscopy (SEM).

Copyright: © the author(s), publisher and licensee Technoscience Academy. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License, which permits unrestricted non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited

12 2	Dr.Damaji S. Bhise	Studies on ome Physiochemical Properties and metal from sediments and the leaves of <i>Xylocarpus granatum</i> Koenig from Revadanda and Jaigad Estury of Maharashtra Coast	IJRBAT (Special 17) 318-323	2021	2347-517X
---------	--------------------	---	-----------------------------	------	-----------

12 3	Dr.Waghmare Vishnu Babruvan	Swatantryapurv Ambedkari Chalvalitil Mahilanche Yogdan Ek Abhyas	B.Adhar	2021	2278-9308
---------	-----------------------------------	--	---------	------	-----------

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

ISSN :

2278-9308

Impact Factor -(SJIF) -7.675, Issue NO, 316 (CCCXVI)

September,
2021

“स्वातंत्र्यपूर्व आंबेडकरी चळवळीतील महिलांचे योगदान – एक अभ्यास”

प्रा. रसाळ दशरथ किमन

(इतिहास विभाग प्रमुख)

लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला
महाविद्यालय, मोलापूर.

प्रा. डॉ. विष्णू वसुदेवान वाघमारे

(प्रोफेसर व इतिहास विभाग प्रमुख)

श्री. शिवाजी महाविद्यालय, वार्शी
जि. सोलापूर.

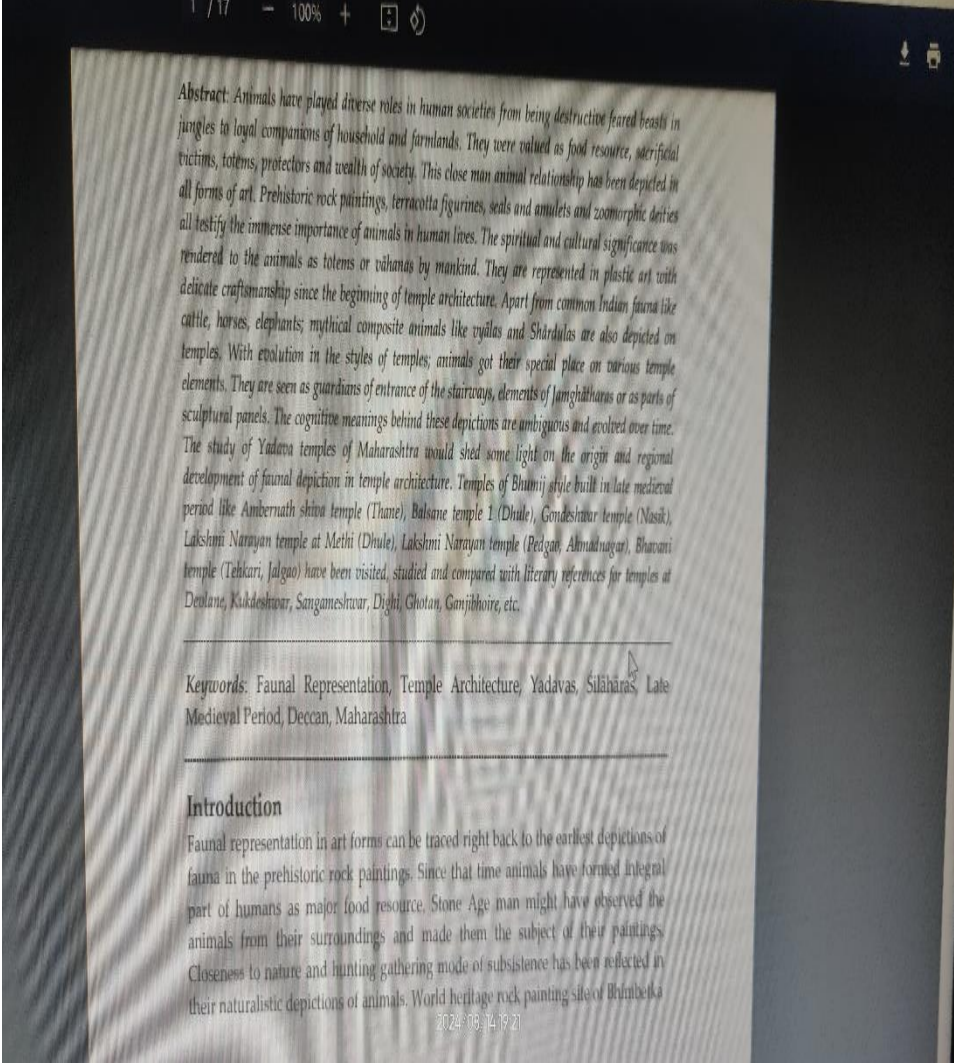
घोषवारा (Abstract) :-

भारताने मिळालेले गौतम बुद्धांच्या काळातील सामाजिक समतेची चळवळ विपमतावाद्यांनी नष्ट केली व त्यातून सामाजिक विपमतेच्या ममाज व्यवस्थेची उभारणी केली. ज्ञानीभेद व रूढीना कायद्याचे स्वरूप प्राप्त झाले व त्यातून मानवी समुदायांमध्ये परस्परविपरीत व्यवहार विकृत व अन्याय मूलक स्वरूपाचा होऊन ममाजाची अधोगती झाली मात्र इंग्रजांच्या मनेमुळे व त्यांच्या विकसनशील आणि प्रगत संस्कृतीचे अवलोकन उच्चशिक्षित भारतीयांनी केले. त्या काळी भारताने या रूढीपरंपरांना घालवण्याचे प्रयत्न ब्राम्हो ममाज, प्रार्थना ममाज व आर्य ममाजामार्फत करण्यात आले. परंतु, महात्मा फुले यांनी विद्याचे महत्त्व ओळखून स्त्री शिक्षणाला सर्वोच्च स्थान दिले. आणि माविबीबाई आणि मसुणाबाई क्षीरमागर या त्यांच्या पहिल्या विद्यार्थिनी अमून १८४८ ते ५२ या काळात त्यांनी पुणे व परिमरात २० शाळा काढून त्रितीय मस्कारना जागे केले. १९०४ च्या सुमारास डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी महिलांना अनेक प्रशिक्षण देऊन त्यांना स्थिर करण्याचा प्रयत्न केला. म्हणूनच आंबेडकरी चळवळीतील महिलांचे योगदान पाहणे महत्त्वाचे ठरते.

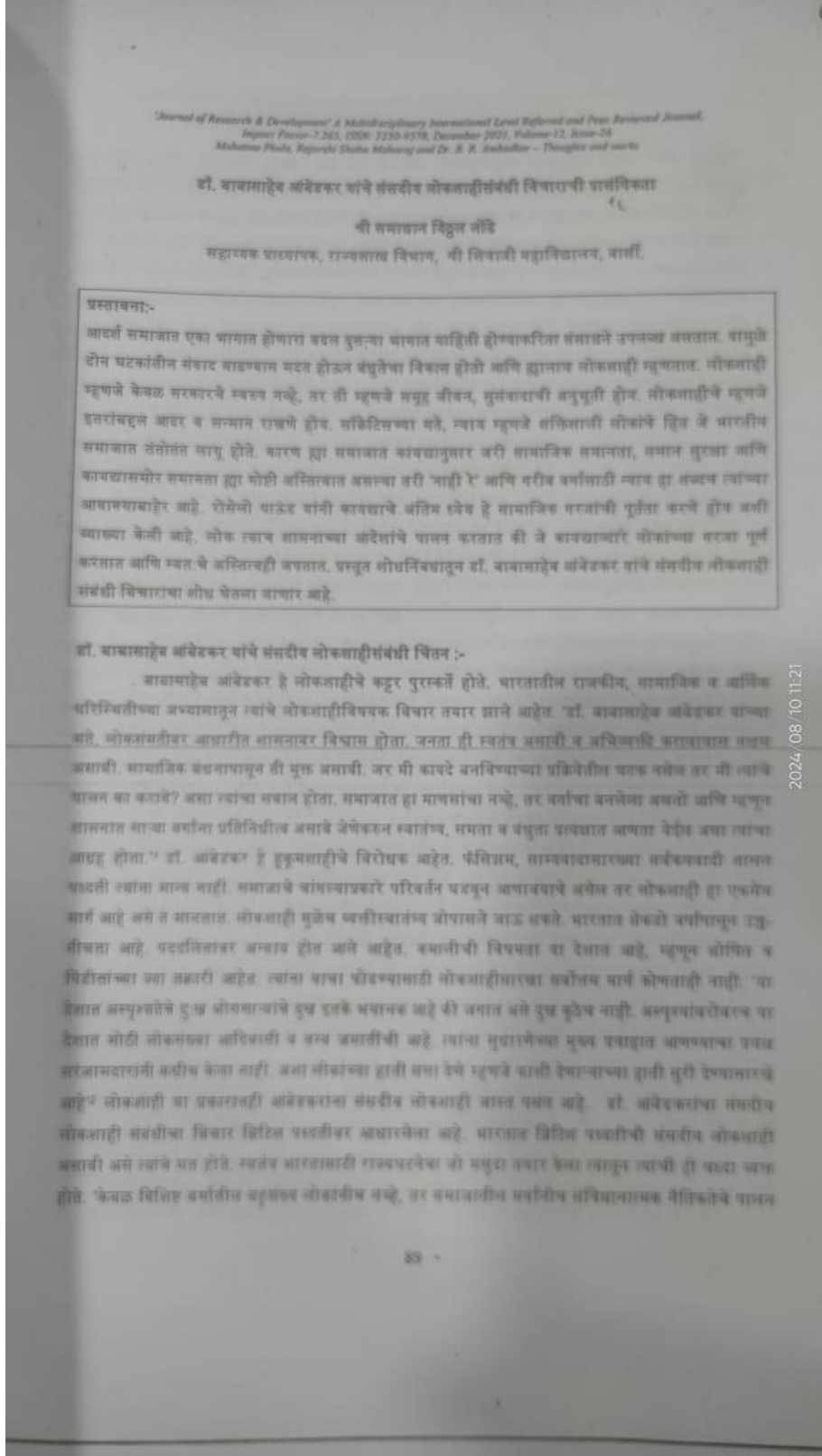
प्रस्तावना :-

२० व्या शतकात या भारताने ज्या काळी अनेक चळवळी झाल्या. त्यामध्ये कामगार चळवळ, शेतकरी चळवळ, आदिवासी चळवळ, व महिलांच्या चळवळी झालेल्या दिसून येतात. मात्र या सर्व चळवळी मध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची प्रेरणा घेऊन अनेक स्त्रियांनी त्यांच्या चळवळी मध्ये फार मोठे योगदान दिलेले दिसून येते. महात्मा फुले व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी फार मोठे कार्य केले. स्त्रियांच्या उद्धारामाठी आपल्या गंपूर्ण आसुण्याचा होम करणारे महात्मा फुले, माविबीबाई फुले आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे महामानव होते. महात्मा फुले हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे गुरू होते. स्त्रीशिक्षण आणि स्त्रीसुधारणा हा त्यांचा वारसा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी पुढे घ्यायला घेतला. इनकेच नव्हे तर त्यांना कायद्याच्या चौकटीत आणून बसविले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी आपल्या कार्याची दिशा शूद्र व अतिशूद्र असलेल्या घटकांकडेच होती. म्हणूनच अस्पृश्या प्रमाणेच शूद्र ठरविल्या जाणाऱ्या स्त्रियांच्या कल्याणाचा त्यांनी नेहमीच विचार केला. त्यांना स्त्री शिक्षणाविषयी पहिल्यापामूनच आस्था होती. तसेच त्यांच्या प्रेरणेमुळे अनेक स्त्रियांनी त्यांच्या अनेक मल्याप्रहात ही महभाग घेतल्या. जसे की, २७ डिसेंबर १९२३ ला महाड परिषदेमध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भाषण दिले ते स्त्रियांच्या दृष्टीने अतिशय महत्त्वाचे होते. त्यांनी अस्पृश्य स्त्रियांना आत्मसन्मानाची आत्मविश्वासाची व स्वतःमधील शक्तीची जाणीव करून दिली होती. म्हणूनच स्वातंत्र्यपूर्व आंबेडकरी चळवळीतील महिलांचे योगदान पाहणे गरजेचे वाटते. या सर्व महिलांचे आंबेडकरी चळवळीतील कार्य अभ्यासून भारती पिढीतील महिलांनी प्रेरणा घ्यावी. तसेच आपली यशस्वी वाटचाल खंबीरपणे करावी हाच या शोध निबंधामागील उद्देश आहे.

आंबेडकरी चळवळीत महिलांचा महभाग पाहताताना लक्षात येते की, महाराष्ट्रातील स्त्रीसुधारणेच्या इतिहासाचा फार मोठी परंपरा आहे. ममाज सुधारकांच्या परिश्रमांमुळे स्त्रीसुधारणेची वाट नयाव झाली. व सामाजिक प्रबोधनामुळे स्त्रियांच्या व समतेच्या चळवळीगरी स्त्रियांचा महभाग वाढू लागला. अशा रितीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी चानचिनेल्या ममता व न्यायाच्या संघर्षात अनेक महिलांनी महभाग घेतल्याचे दाखवे मिळतात. उदा. १९२३ चा महाड येथील चवदार नळ्याचा संघर्ष, आणि १९२६ मधील नागपूर येथील धर्मानर या दोन महत्त्वाच्या घटनांमधील चालखंड हा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नेतृत्वाखाली झालेल्या दलित मुक्ती चळवळीचा चालखंड होय. या काळातील प्रत्येक टप्प्यात पुरुषांच्या खांद्याला खांदी लावून अस्पृश्य ममाजातील महिला मुद्धा सामील झालेल्या होत्या. त्यामध्ये मानव आणि शूद्र नमाजातील महिलांचा महभाग होत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी वेळोवेळी सर्व महिलांना चळवळीत घेण्याचे आह्वाण केले होते. या आह्वाणाचा मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद मिळाला हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या चळवळीत त्यांनी उपस्थिती पाहूनच पटते. जसे की, त्या काळात अनेक महिला आपला विचार पुढे घेऊन आल्याचे दिसून येतात.

12 4	Dr. Waghmare Vishnu Babruvan	Mankeshwar Shiva Temple - Hemadpanti Temple Style	Bengal, Past and Present	2021	0005-8807
 <p>The screenshot shows a PDF document with the following content:</p> <p>Abstract: <i>Animals have played diverse roles in human societies from being destructive feared beasts in jungles to loyal companions of household and farmlands. They were valued as food resource, sacrificial victims, totems, protectors and wealth of society. This close man animal relationship has been depicted in all forms of art. Prehistoric rock paintings, terracotta figurines, seals and amulets and zoomorphic deities all testify the immense importance of animals in human lives. The spiritual and cultural significance was rendered to the animals as totems or vahanas by mankind. They are represented in plastic art with delicate craftsmanship since the beginning of temple architecture. Apart from common Indian fauna like cattle, horses, elephants; mythical composite animals like vyālas and Shārdūlas are also depicted on temples. With evolution in the styles of temples, animals got their special place on various temple elements. They are seen as guardians of entrance of the stairways, elements of Jamshādnaras or as parts of sculptural panels. The cognitive meanings behind these depictions are ambiguous and evolved over time. The study of Yadava temples of Maharashtra would shed some light on the origin and regional development of faunal depiction in temple architecture. Temples of Bhamij style built in late medieval period like Ambernath shiva temple (Thane), Balsane temple 1 (Dhule), Gondeswar temple (Nasik), Lakshmi Narayan temple at Methi (Dhule), Lakshmi Narayan temple (Pedgaon, Ahmadnagar), Bhuravi temple (Tehkari, Jalgaon) have been visited, studied and compared with literary references for temples at Deolani, Kukleshwar, Sangameshwar, Dighi, Ghotan, Ganjiphore, etc.</i></p> <hr/> <p>Keywords: Faunal Representation, Temple Architecture, Yadavas, Silāhāras, Late Medieval Period, Deccan, Maharashtra</p> <hr/> <p>Introduction</p> <p>Faunal representation in art forms can be traced right back to the earliest depictions of fauna in the prehistoric rock paintings. Since that time animals have formed integral part of humans as major food resource. Stone Age man might have observed the animals from their surroundings and made them the subject of their paintings. Closeness to nature and hunting gathering mode of subsistence has been reflected in their naturalistic depictions of animals. World heritage rock painting site of Bhimbetka</p> <p>2024-09-14 19:21</p>					

12 5	Mr. Londhe Samadhan Vitthal	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे संसदीय लोकशाहीसंबंधी विचाराची प्रासंगिकता	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
---------	-----------------------------------	---	---	------	-----------

2024/08/10 11:21

12 6	Dr. Shriram Hanumant Vaidya	हिंदी क्रांतियों में चित्रित नौकर पेशा नारी की संवेदना	बोल शो	2021	2395- 7115
---------	-----------------------------------	---	--------	------	------------

www.bohalsm.blogspot.com
Impact Factor : 3.811

Bohal Shodh Manjusha ISSN : 2395-7115
22 जून 2021-वेबिनार विशेषांक Page No. : 459-462

AN INTERNATIONAL PEER REVIEWED & REFEREED
MULTIDISCIPLINARY & MULTIPLE LANGUAGES RESEARCH JOURNAL

हिंदी कहानियों में चित्रित नौकरीपेशा नारी की संवेदना

-डॉ. श्रीराम हनुमंत वैद्य

श्री शिवाजी महाविद्यालय बार्शी

ग्राम उपलाई (लॉ), तहसील- बार्शी, जिला-सोलापुर- पिन 413 411

स्वातंत्र्योत्तर भारत में नारी शिक्षा की प्रगति ने अनेक कार्य क्षेत्रों में न केवल अपनी उपस्थिति दर्ज कराई है बल्कि पुरुषों के साथ कंधे से कंधा मिलाकर कार्य करने की क्षमता और योग्यता को स्थापित करने का सफल प्रयास किया है। वर्तमान युग में नारी आर्थिक आत्मनिर्भर बनाने में एक सीमा तक राक्षम हुई है। उन्होंने अपनी अस्मिता के प्रति सचेत होकर आर्थिक स्वतंत्रता प्राप्त तो कर ली है किंतु वहीं पुरानी रूढ़ी-परंपरा पुरुषी मानसिकता एवं व्यवस्था को बदल नहीं सकी। नौकर पेशा नारी का नारीत्व एवं देह पुरुष अधिकारियों के लिए अनायास मिलने वाली वस्तु समझना ही आज की वास्तविकता है। कार्यालयीन अनेक नारियां पुरुष अहंकार और उपभोग के मानसिकता के शिकार हुई हैं। परिणामस्वरूप आज अनेक नारियां आत्महत्या कर रही हैं।

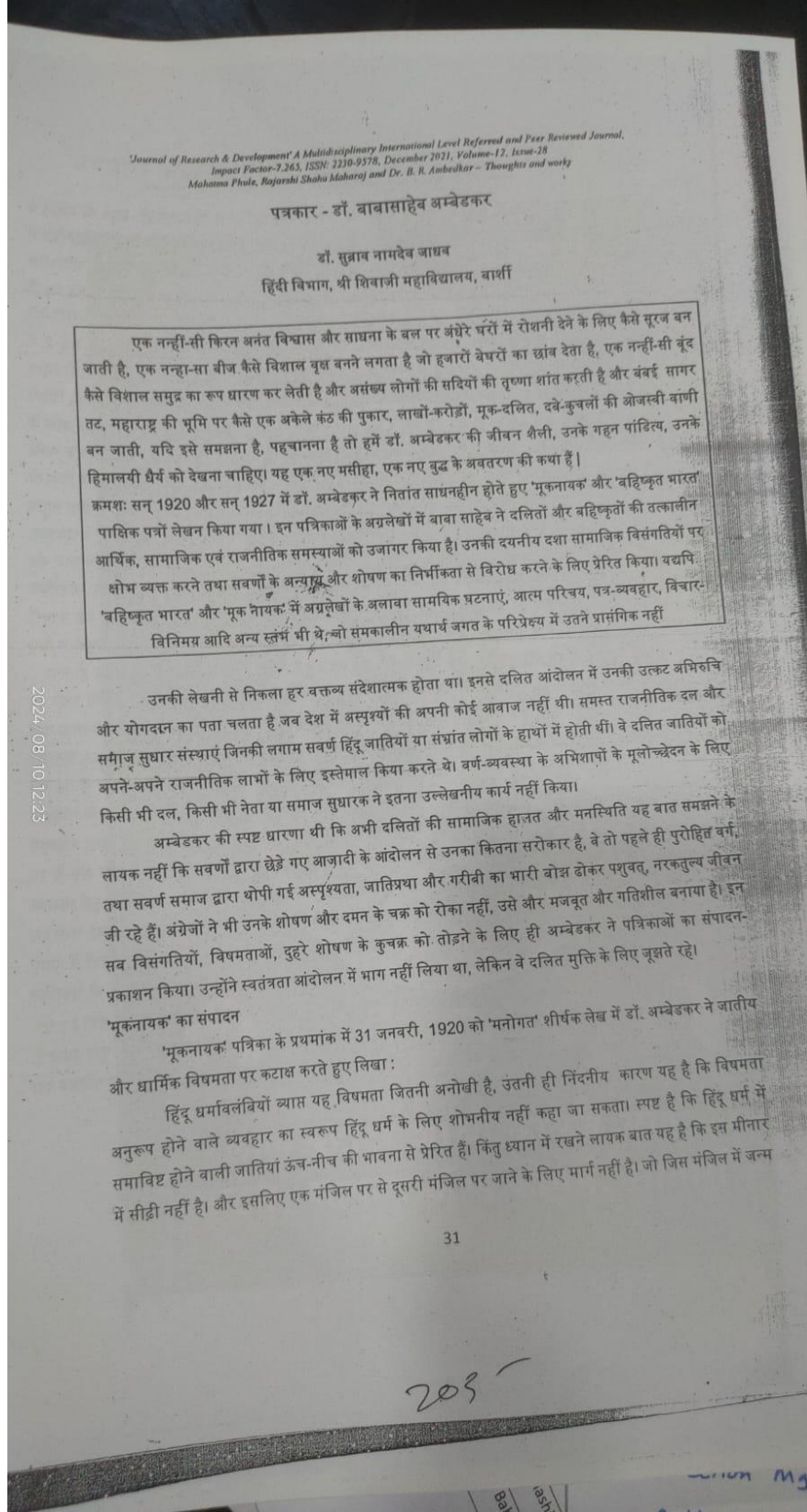
वर्तमान युग में नारी को दो वर्गों में विभाजित किया है। एक कामकाजी नारी और पारिवारिक नारी। कामकाजी नारी अपने कार्यक्षेत्र के अनुरूप अलग पहचान बना कर परिवार को आर्थिक निर्भर बनाती है। तो पारिवारिक नारी परिवार में आदर्श नारी के रूप में भूमिका निभाती है। उनकी यह दोहरी भूमिका निजी मानसिकता को दर्शाती हैं। वह परिवार और कार्यक्षेत्र की अपेक्षा पूर्ति के लिए दिन-रात मेहनत करती है। अपनी भूमिका को उचित न्याय देती है, फिर भी उनके जीवन में पीड़ा और निराशा ही है। इस दर्द को हिंदी साहित्य में पूरी गहराई के साथ शब्दबद्ध किया है। तस्लीमा नसरीन कहते हैं कि "मैं व्यक्तिगत जीवन में भी एकाधिक लोगों द्वारा और असम्मानित हुई है। मेरे पिता कहां करते शिक्षित होने पर सारा दुख गूल जाएगा। मैंने शिक्षा पाई बड़ी हुई और साथ ही साथ मेरे हृदय में बढ़ता गया पर्वत समान दुख। यह पर्वत धो डालने का जल मेरे समुद्र में नहीं।" नारी की शिक्षा से या अच्छी नौकरी से समस्याएं कम नहीं हो रहे हैं। आधुनिक नारी ने क्षमता अनुसार आर्थिक स्वावलंबन प्राप्त किया है किंतु भारतीय समाज की मानसिकता एवं प्राचीन संस्कारों में जकड़े हुए समाज को वह बदल नहीं सकी। आज भी एक वर्ग उन्हें आदर्श माता, उत्तम गृहिणी एवं आदर्श पत्नी के दायरे में देखता है।

विश्व की सभी भाषाओं में लेखक एवं लेखिका नौकर पेशा नारी की समस्याओं को अपनी लेखनी का विषय बना रहे हैं। हिंदी साहित्य में भी अनेक कहानीकारों ने इस विषय को संवेदना के साथ चित्रित किया है। अचला नागर की 'सिफारिश', कृष्णा अग्निहोत्री की 'सिसकते रापनों की शाम', चित्रा मुद्गल की 'दरमियान', पुष्पपाल सिंह की 'एक ट्रांसफर केस यह भी', ममता कालिया की 'जांच अभी जारी है' आदि कहानियां नौकर पेशा नारियों की विद्रूपतापूर्ण विषम परिस्थितियों को उजागर करती हैं।

अचला नागर लिखित 'सिफारिश' कहानी नौकरपेशा नारी की संवेदना और पुरुषी मानसिकता का चित्रण

12 7	Dr. Jadhav Subrao Namdeo	पत्रकार डॉ.बाबासाहेब आम्बेडकर	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
---------	--------------------------------	-------------------------------	---	------	-----------

12 8	Dr. Somnath Vishnu Yadav	A Theme of Racism In I Dream A World	Kala Sarovar	2021	0975-4520
---------	-----------------------------	---	--------------	------	-----------

A Theme of Racism In I Dream A World By Langston Hughes

Dr. Somnath V. Yadav

I Dream A World is one of the finest poems written by Langston Hughes. Langston Hughes (1902-1967) was a prolific and versatile black American writer. He is the greatest writer ever produced by the black race. He is popularly known as 'Shakespeare in Harlem' and also the poet laureate of the American Negro for his sound contribution to the liberation of the black community in general and writings in particular. He wrote several poetic collections, novels, critiques of portrayal of the black people in the writings of white people, letters etc. Apart from the writer, he was a leading and powerful social activist one who dedicated his life for the social justice, equality for the black community. He belongs to the early activists and writers who waged a war for equality, liberty, political, educational, religious rights. His whole writings have been characterized by the protest, abolition of slavery, exploitation, sexploitation of the black community at the hands of white people. Throughout his literary career, he raised a strong voice against the tyrannical social, political, and religious white power and supremacy.

The present poem entitled, *I Dream A World* under research deals with his concept of an ideal world and place to live in. Although it is a small poem like his other poems consisting sixteen lines, it strongly conveys his yearning for the eradication of the racial discrimination and the brotherhood. The poem has umpteen undercurrents alluding to the age-old fight of the black community for the establishment of the equal treatment in all walks of life which the black community was purposefully deprived of. What is his dream? What are his expectations as a human being? Why does he dream a utopian world where all the American people would live in a social harmony and solidarity? Or does his dream echo the famous and charismatic 1963 speech delivered by the powerful black leader Martin Luther King Jr. All these questions have been raised and answered. He seems to be dreaming a utopian world where there is peace, complete equality, in the social milieu where the people of the white and black race dwell down the ages, "Where love will bless the earth/And peace its path adorn..." (Hughes3,4). The poet wants to live in a free world where no man will be tortured, discriminated, exploited, on the ground of the colour of his skin. History is a witness to an actual fact that the black community has been fighting for the social equality and a fair treatment.

Further, the poet wants an equal share of the bounties of the natural world. His brethren were not given their share of the natural resources. The black community also has its share but the white community denied and kept them away from enjoying the natural bliss, flora and fauna, and certain human basic needs. He intentionally uses the word 'other' which means the black community. For several thousand years the Negro people were treated as others. We too are from the same world and soil and, hence it is our attribute to enjoy the natural world and her bounties... "Will share the bounties of the earth..." (Hughes-11). The enslavement of the black community was based on the colour, religion, and even gender for that matter. According to Langston Hughes, the nature does never discriminate. All are equal and loved by her. Why do you then discriminate and deprive us from enjoying her gifts? All are her beloved children and no one be denied her bliss and warmth.

Assistant Professor Department of English, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi, Dist. Solapur

12 9	Dr. Somnath Vishnu Yadav	A Study of Still I Rise From Racial Perspective	Bengal, Past and Present	2021	0005-8807
---------	-----------------------------	--	-----------------------------	------	-----------

Bengal, Past and Present

UGC Care Group I Journal
ISSN : 0005-8807

A STUDY OF STILL I RISE FROM FEMINIST AND RACIAL PERSPECTIVES

Dr. Somnath Vishnu Yadav

Department of English, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi, Dist. Solapur.

Abstract

Maya Angelou was one of the most powerful and celebrated female black writers in the twentieth century that America has ever produced. Her birth name was Marguerite Annie Johnson. But she took the penname Maya Angelou and throughout her literary career spanning almost for six decades she wrote poems, plays, memoirs and autobiographies. Apart from a leading author of several prize winning books, she was also a frontline civil right activist. She was born in 1928 in the USA and died in the year 2014 leaving behind a great legacy of thought –provoking literary output and a clear line of thinking and philosophy. During her six decades of literary career she wrote almost seven autobiographies which exclusively, extensively and minutely deal with the childhood and adulthood painful and unforgettable experiences. Her writings have been governed by racial abuse and discrimination, exploitation of the black race at the hands of the white people, injustice, and suppression of the black women by both the white and black communities. She also wrote about the problems of the women and the restrictions imposed on them by both the communities. Throughout her writings she seems to be fighting and putting up a brave front for the black women’s rights. She is a strong voice of the Negro community in general and Negro women in particular.

Introduction

Research Methodology: The research methodology used for this research paper is analytical. Since it is a literary work of art, the other research methodologies used for writing this research paper are descriptive, and applied. The feminist critical theory is applied to bring out the significance of the poem from feminist perspective.

Still I Rise is one of the most famous and even critically acclaimed poetic anthologies by Maya Angelou. It was published in 1978 consisting 32 short poems. The poems in this volume deal with a wide range of themes like exploitation of women, racial discrimination, suppression of women, harassment, determination to rise above the adversities, hopefulness to name a few. But the two important themes that are dominant are feminine politics, suffocation and racial discrimination. The poem entitled *Still I Rise* conveys the subjugation, exploitation, injustice the abuses that the Negro women have to face and suffer with. The white community disrespects and humiliates the Negro women is the core theme of the poem. The poet has very artistically and skillfully depicted with the rhetorical questions. The speaker in the poem raises the valid questions and even answers them in a determined way. The determination of the speaker to rise above the all odds and adversities is very perceptible and obvious.

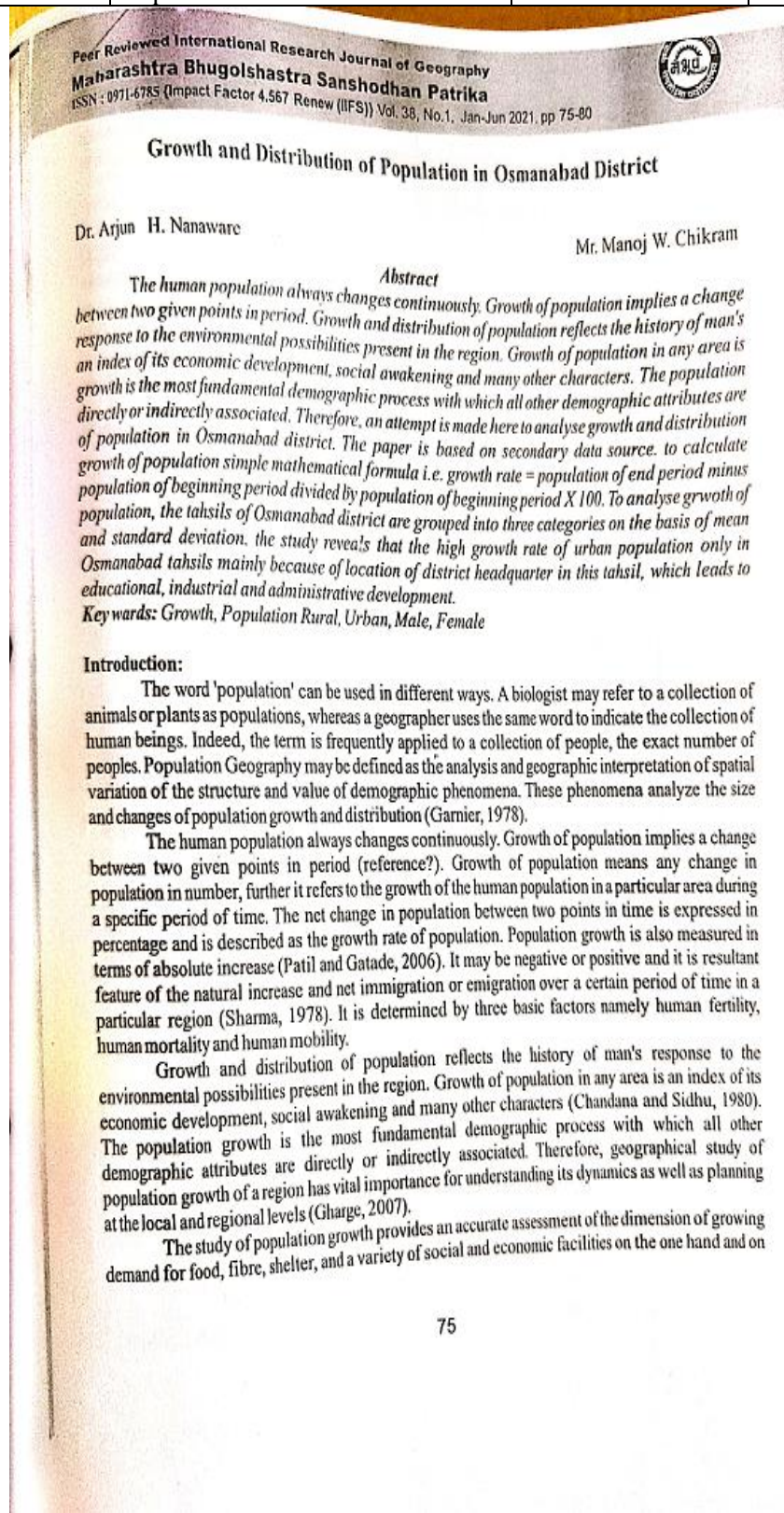
The history of the black women has always been twisted with the lies. The white community and the male in general have always depicted the black women derogatorily and demonic which in fact is a complete lie. They have seen and perceived us with the prejudiced mind. Our history is a witness and reveals the bitter experiences and the ill-treatment which we have been receiving since the time immemorial and still it is continued by the modern civilization. The speaker in the poem exposes the modern civil society which is cultured and civilized. She is quiet determined to rise above all these hurdles and humiliations. The poem has deep undercurrents of the gender inequality and discrimination, injustice intentionally rendered to the black women on the false basis of black complexion. For so many centuries the black women have been facing the humiliation and obstacles in the every walk of life. They have been harassed and repressed on the ground of various cultural beliefs and national ethos projected by the white community and the patriarchal society respectively.

Maya Angelou underlines the deeply rooted and falsely practiced gender politics. The feminist critical theories to the literary studies have raised the voice and protest against these ages –old practices which deny the human rights to the black women all over the world. The poet has been seen trying to over through the burden of these cultural practices and false beliefs. Maya Angelou seems to be speaking on behalf of the entire black female community irrespective of national boundaries. She is trying to assert the gender sensitivity and sensibility. Whenever the women behave with assertion and confidence the male

Vol. 117, Issue: (IV) October – December 2021

486

13 0	Shri. Chikram Manoj Wamanrao	Growth and Distribution of Population in Osmanabad District	Maharashtra Bhugolshastra Sanshodhan Patrika	2021	0971-6785
---------	------------------------------------	--	---	------	-----------

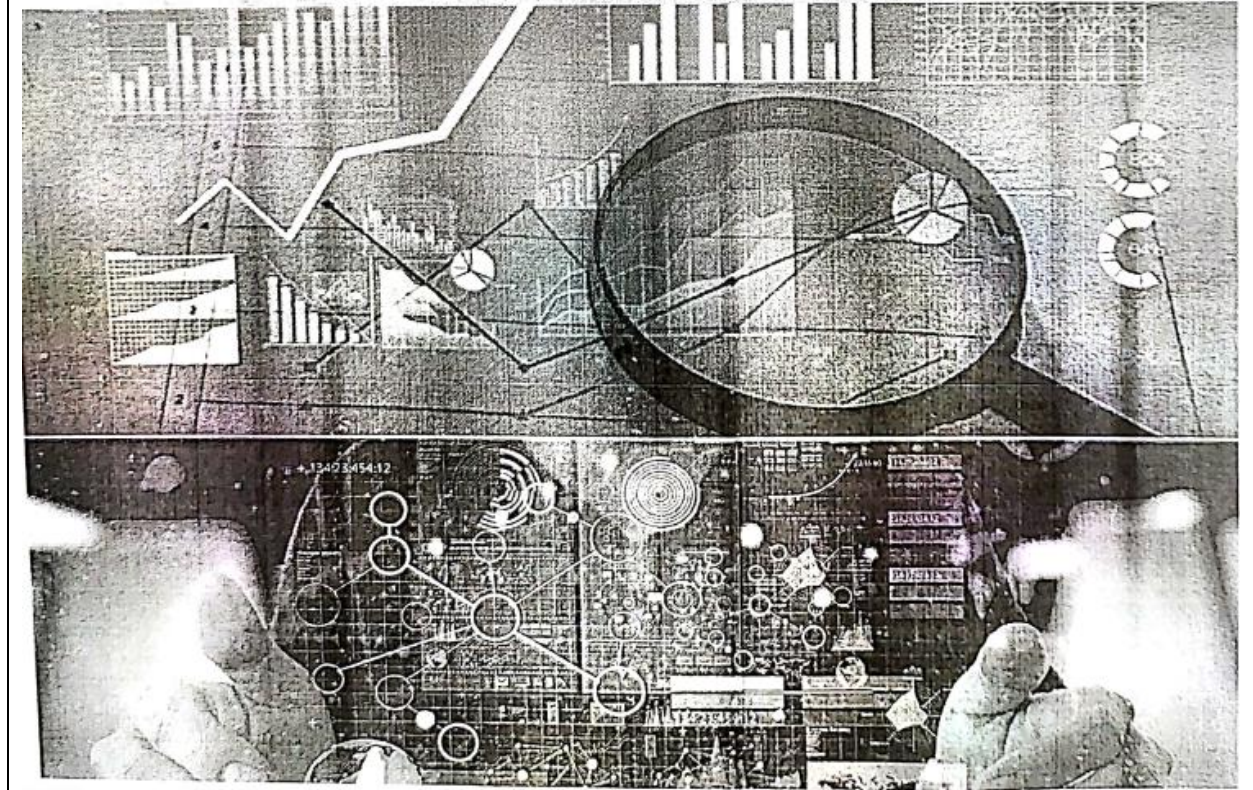
Dr
the
an
an
Th
dis
are
are
by
of
Or
the

13 1	Dr. Ramhari Nagtilak	Effect of selected yogic asanas and Pranayams on the confidence of people	Contemporary Research in India	2021	2231-2137
---------	-------------------------	---	-----------------------------------	------	-----------

One Day International Online Conference
on
"Researches in 21st Century - A Global Perspective"

Organised by
College of Education, Barshi
Dist. Solapur (Maharashtra, India)

CONTEMPORARY RESEARCH IN INDIA (ISSN 2231-2137): SPECIAL ISSUE : MAY, 2021

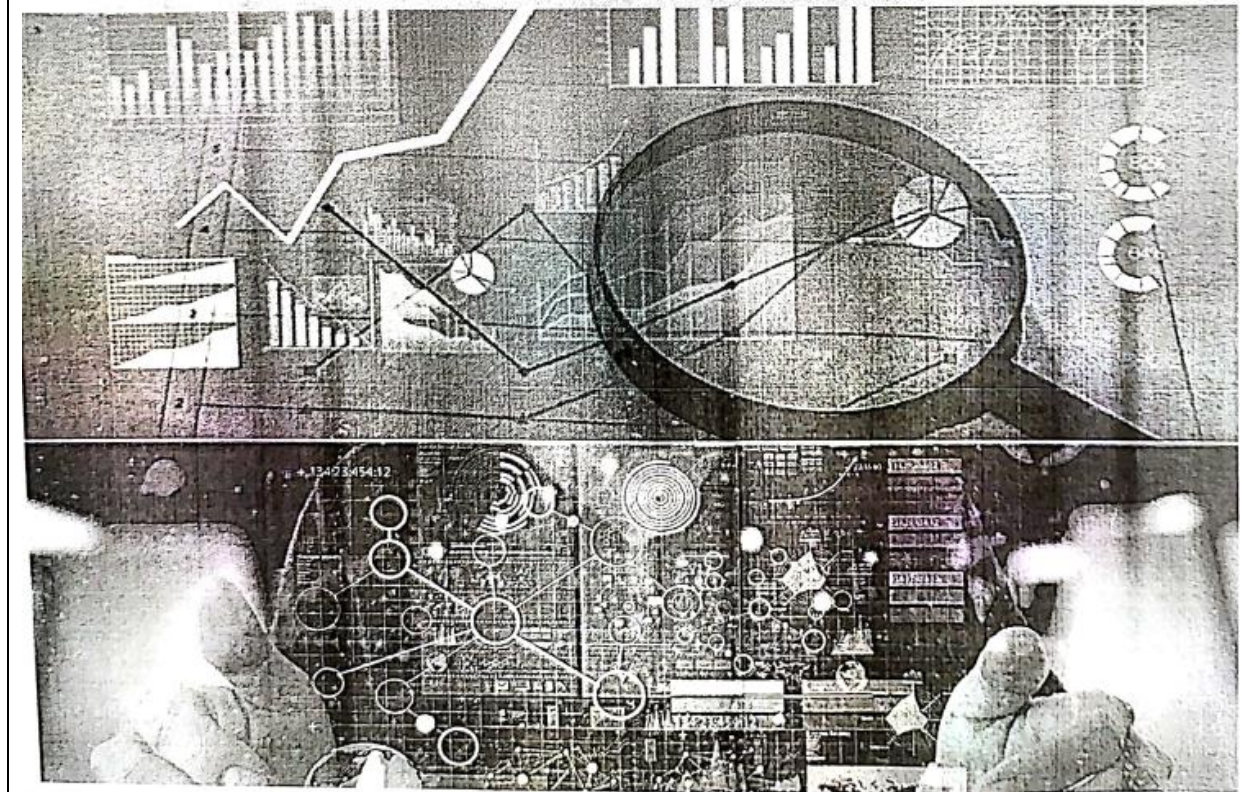
27	कोरोना काळातध्ये बी. एड्. अभ्यासक्रमातील अध्यापन क्षेत्राल्यावृद्धी प्रात्यक्षिक कार्यपुर्ती ऑनलाईन पध्दतीने करतांना २१ व्या शतकातील कौशल्य विकसन निर्मितीचा अभ्यास डॉ. पांडुरे विद्युलता शानेश्वर आणि श्रीमती. जोगदनकर सुनिता	319
28	बार्शी तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावर गणित विषयाचे शैक्षणिक तंत्रज्ञानाद्वारे अध्यापन करताना येणाऱ्या समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास जयश्री सुग्रीव पिंपरकर	323
29	Effect of Selected Yogic Asanas and Pranayams on Self Confidence of People Dr. Rambhari Shivaji Nagtilak	326
30	ग्रामीण भागातील माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांना विज्ञान विषयामध्ये येणाऱ्या समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास डॉ. शशिकांत लक्ष्मण तांबे	329
31	To Study The Effectiveness of Yoga Training on Mental and Physical Development of Students from Shri. Shivaji Mahavidyalaya Dr. V. S. Nimbalkar	331
32	Stuy of Women Empowerment Cell for Women Empowerment Development in D.T.Ed. Trenee Teachers Prof. Smita Survase	334
33	Use of Re-engineering Library Services in Digital Era Prof. Gavali A. B.	336
34	उच्च शिक्षणातील प्रगत संशोधनाची दिशा डॉ. राजशेखर हिरेंमठ	339
35	Best Research Paper Award	342

13 2	Dr Vijay Nimbalkar	To study effectiveness of yoga training on mental and physical development in students	Contemporary Research in India	2021	2231-2137
---------	-----------------------	--	-----------------------------------	------	-----------

One Day International Online Conference
on
"Researches in 21st Century - A Global Perspective"

Organised by
College of Education, Barshi
Dist. Solapur (Maharashtra, India)

CONTEMPORARY RESEARCH IN INDIA (ISSN 2231-2137): SPECIAL ISSUE : MAY, 2021

27	कोरोना काळातध्ये बी. एड्. अभ्यासक्रमातील अध्यापन कौशल्यवृद्धी प्राल्क्षिक कार्यपुर्ती ऑनलाईन पध्दतीने केलताना २१ व्या शतकातील कौशल्य विकसन निर्मितीचा अभ्यास डॉ. पांडुरे विद्युलता शानेश्वर आणि श्रीमती. जोगदनकर सुनिता	319
28	बार्शी तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावर गणित विषयाचे शैक्षणिक तंत्रज्ञानाद्वारे अध्यापन करताना येणाऱ्या समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास जयश्री सुग्रीव विपरकर	323
29	Effect of Selected Yogic Asanas and Pranayams on Self Confidence of People Dr. Rambhari Shivaji Nagtilak	326
30	ग्रामीण भागातील माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांना विज्ञान विषयामध्ये येणाऱ्या समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास डॉ. शशिकान्त लक्ष्मण तांबे	329
31	To Study The Effectivness of Yoga Training on Mental and Physical Development of Students from Shri. Shivaji Mahavidyalaya Dr. V. S. Nimbalkar	331
32	Stuy of Women Empowerment Cell for Women Empowerment Development in D.T.Ed. Trenee Teachers Prof. Smita Survase	334
33	Use of Re-engineering Library Services in Digital Era Prof. Gavali A. B.	336
34	उच्च शिक्षणातील प्रगत संशोधनाची दिशा डॉ. राजशेखर हिरेमठ	339
35	Best Research Paper Award	342

13 3	Dr. Vijayashri Vitthal Gawali	Nav Sanskrutiche Janak Mahatma Jyotirao Phule, Karya Ani Kartutva.	2021	2278-9308
---------	----------------------------------	---	------	-----------

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor - (SJIF) -7.675, Issue NO, 280 (CCLXXVI) A

ISSN :
2278-9308
April,
2021

नवसंस्कृतीचे जनक महात्मा जोतीराव फुले: कार्य आणि कर्तृत्व
प्रा. विजयश्री गवळी
मराठी विभाग, श्री शिवाजी महाविद्यालय, बाश्नी, जि. सोलापूर

प्रस्तावना :-

महात्मा फुले यांचे क्रांतिकारक कार्य समाजाच्या अनेक अंगांचा विकास करणारे ठरले आहे. पण यासाठी त्यांना तत्कालीन ब्रिटिशांशी आणि स्वकीय ब्राम्हणशाहीसाठी सतत लढावे लागले. विचार समजावून घेऊन त्यावर कृती करण्यासाठी आवश्यक असणारे संख्याबळही महात्मा फुले यांचजवळ नव्हते. बहुतांश लोक केवळ भितीपोटी ब्राम्हणांची धार्मिक, बौद्धिक, आर्थिकही गुलामगिरी सहन करीत होते. त्यामुळे त्या काळाच्या पार्श्वभूमीवर फुले यांचे कार्य किती महत्त्वाचे आहे याचा उलगडा होतो.

डॉ. ज.रा. शिंदे यांनी याबद्दल —‘महात्मा फुल्यांचे सामाजिक व राजकीय विचार’ हा प्रबंध लिहून अतिशय कलोचित असे विचार मांडले आहेत. ते म्हणतात ‘महाराष्ट्रात जोतीराव फुले हे या उपप्रवाहाचे एक महान प्रवर्तक म्हटले पाहिजेत. उपेक्षित जन—सामान्यांच्या भावनाप्रतिसादाचे बऱ्याच अंशी यथायोग्य प्रतिनिधीत्व त्यांनी केले. असहाय्यता, भीती, आकांक्षा, अधुनमधून उफाळणाऱ्या प्रतिशोधाच्या, बंडाच्या ज्वाला या सान्यांचा एकच गोंधळ १९ व्या शतात जनसामान्यांच्या मनास ग्रासत होता. फुल्यांनी या गोंधळलेल्या विचित्र अवस्थेचे प्रतिनिधीत्व तर केलेच, पण त्यापुढे जाऊन बऱ्याच अंशी त्यांचे सखोल शास्त्रीय विश्लेषण केले व त्यावर निःसंकोचपणे आपल्या कुवतीप्रमाणे जहरी उपायही सुचविले. उपेक्षित, शोषित समाजाच्या अस्मितेचा त्यांनी शोध घेतला. कालबाह्य धर्मकल्पना व अंधश्रध्दावर रेलून असलेली सरंजामी साच्यातील आर्थिक—सामाजिक व्यवस्था आणि ब्रिटिशांनी त्यावर मोजक्या भांडवली संबंधाचे कलम करून स्वहितार्थ निर्मिलेली व जोपासलेली वासाहातिक शोषणयंत्रणा या दोहोंचा एकत्रित बळी जी उपेक्षित, शोषित कष्टकरी ग्रामीण जनता तिच्याशी कुल्यांनी स्वतः स एकरूप करून घेतले’^१

महात्मा फुले यांचे शेतकऱ्याविषयी विचार तत्कालीन पार्श्वभूमीवरच नव्हे तर आजही अतिशय वास्तवदर्शी आणि क्रांतिकारकच म्हणावे लागतील. मध्ये शतकांचा प्रवास झाला तरी शेतकऱ्यांची दुर्दशा काही थांबायला तयार नाही. तपशील थोडासा जरूर बदलला असेल परंतु त्यांचे मूळचे शोषणाचे दुखणे, निसर्गाची अवकृपा, ती आहे आणि तशीच आहे.

पां.वा. गाडगीळ यांनी याबद्दल म्हटले आहे “अंगी पात्रता नसताना पिढयापिढया ब्राम्हणांना समाजावर वर्चस्व मिळाले आणि ब्राम्हणात मुजोरी व बहुजन समाजात गुलामगिरी या भावना पसरल्या, मूरल्या. पेशवाईत ब्राम्हणांच्या हाती राजसत्ता झाल्यावर ही परिस्थिती आणखी बिघडली. पण पेशवाईमागून आलेल्या व समतेचा प्रसार करणाऱ्या इंग्रजांनी ही परिस्थिती न बदलता ती आणखी दृढ केली. म्हणून मग जोतीरावांनी हातात ‘असूड’ घेऊन इंग्रजांचीही खरडपट्टी काढली.^२ हे सारे सांगण्यामागे, महात्मा फुले यांचा तळमळीचा उद्देश हाच होता की शेतकऱ्यांनी आणि बहुजनांनी शहाणे होणे आवश्यक आहे. केवळ आपल्याला काळ अनुकूल नाही अशी दैववादी विचारसरणी ठेवण्यापेक्षा शिकून शहाणे व्हा व मानसिक गुलामगिरी झुगारून देऊन गमना मिळवा. शेती आणि उद्योग वाढवा असे काळजीने सांगितले.

13 4	Dr. Vijayashri Vitthal Gawali	Bhaurav Patil Yanche Sheti Vishayak Vichar Va Karya.	2021	2230-9578
---------	----------------------------------	--	------	-----------

*'Journal of Research & Development' A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal,
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, 30 October 2021, Volume-12, Issue-15
Agriculture and Rural Development: Strategic Issues and Reform Options*

भाऊराव पाटील यांचे शेतीविषयक विचार व कार्य

प्रा. विजयश्री गवळी

श्री शिवाजी महाविद्यालय, बाशी

vijayashrigawali@gmail.com

प्रस्तावना :-

कर्मवीर भाऊराव पाटील हे थोर व्यवहारी शिक्षणतज्ञ, क्रियाशील ज्ञानमहर्षी आहेत. ऋषिमुनींचा द्रष्टेपणा त्यांच्याकडे होता म्हणूनच शिक्षणप्रसाराने अहिसक क्रांती कशी होईल आणि सामाजिक समता कशी प्रस्थापित होईल हे स्वप्न त्यांनी पाहिले. पन्नास वर्षांनंतर त्यांच्या प्रयत्नाला यश मिळालेले होते. परंतु आज त्यांचे स्वप्न साकार झालेले पहावयास मिळते आहे. व्यावहारिक दृष्टी असणारे ते कर्मयोगी असून भारतातील लोकोत्तर असे महापुरुष आहेत. त्यांनी आपले कार्य करताना सरकारवर विसंबून न राहता सर्वसामान्य माणसाच्या मदतीने, त्यांना आपल्या कार्यात सामील करून घेऊन हे कार्य पुढे नेले. शेतकऱ्यांच्या मुलांच्या हातात खडू देऊन, लेखणी देऊन औत आणि दौत यांचा संगम साधून शेती आणि गती यांचा मिलाफ घडविला.

बहुजन समाजातील मुलांना शिक्षणाबरोबरच कष्टाने, स्वावलंबी घडविले, स्वाभिमानी बनवले. त्यामुळे रयतशिक्षण संस्थेतील त्यांचे विद्यार्थी आज विविध उच्चस्थ पदावर असून कर्मवीरांच्या विचारांचा वारसा जपताहेत.

आजोबांकडून शेतीचा वारसा :-

भाऊराव हे प्रथम शेतीतज्ञ व नंतर शिक्षणतज्ञ म्हणून ग्रामीण जनतेच्या गळ्यातील ताईत झालेले होते. कर्मवीरांना आजोबांकडून शेतीचा वारसा मिळाला होता. आजोबांनी स्वतःची अर्धा एकर जमीन भावाला देऊन त्यांच्याकडून दीड एकर माळरान घेऊन त्याचे सुपीक जमीनीत रुपांतर केले होते. हे भाऊरावांनी पाहिले होते. पुढे हाच वारसा रयत शिक्षण संस्थेच्या 'कमवा शिका' योजनेत विद्यार्थ्यांना कष्ट करून स्वावलंबी बनविण्यासाठी त्यांनी वापरला. सातारा येथे चार भिंतीच्या पायथ्याशी डोंगर फोडून सपाट करून, कातळावर गाळ पसरून दृष्ट लागेल अशी केळीची बाग फुलविली. रयत-शिक्षण संस्थेत विविध ठिकाणी शिक्षण घेणाऱ्या लाखो मुलांच्या ओसाड जीवनात भाऊरावांनी नंदनवन फुलवले.

शेतीचे प्रयोग-

कर्मवीर अण्णा प्रथम हाडाचे शेतकरी होते हे त्यांनी केलेल्या शेतीच्या प्रयोगावरून व शेतीत घेतल्या जाणाऱ्या उत्पादनावरून लक्षात येते. त्यामुळे अनंत कृषी पदव्या त्यांच्यासमोर काहीच नाहीत हे सिद्ध होते. जेव्हा शेतीबद्दल काहीच गाजावाजा नव्हता तेव्हा अण्णांनी शिक्षणाबरोबर शेती सुधारण्याचे कार्य हाती घेतले होते. संस्थेच्या शेतीत छोटे बंधारे निर्माण करून त्याखाली विहीर खोदण्याचे तंत्र अवलंबिले, पाण्याचे महत्व पटवून बागायती शेतीची महतीही सांगितली. तेव्हा लोकांनी माहित नसलेली कोबी, नवलकोल, कॉलीफ्लॉवर, टोमॅटो ही पिके धणिनिच्या बागेत घेण्याचा पायंडा पाडला. तेथेच ऊसाचे विक्रमी पीक घेऊन (एकरी 110 क्विंटल) उत्पादन वाढविले. ब्रीडिंगच्या शेतात बोरे, चिंचा, शेवगा, पपई लावून त्याची चव काय असते, आहारात त्यांचे महत्व काय असते हे विद्यार्थ्यांना समजावून सांगितले. अण्णांना उपजतच शेतीची आवड असल्याने धणिनिच्या बागेत विद्यार्थ्यांच्या सहकार्याने शेतीचे विविध प्रयोग करून दाखवले. नारळ, केळी यांची लागवड चार भिंतीच्या डोंगर उतारणीवर करून शेतीप्रदर्शनात पारितोषिक मिळवले. विद्यार्थ्यांसाठी कॅम्प म्युनिसिपालिटीकडून शेती मिळविली. फलटन लॉज भोवतालच्या चढउताराच्या जमीनीवर भाजीपाला पिकवला. पुढे संस्थेसाठी म्हणून ज्या जमिनी (अष्टे, कुसूर, रुकडी, अहमदनगर जिल्ह्यातील वडाळा) मिळाल्या तेथेही विद्यार्थ्यांकडून शेती करवून घेतली. देवापूरला 100 एकर शेती कसण्यासाठी मिळविली. देवापूर व आसपासच्या शेतकऱ्यांसाठी 'सहकारी पतपेढ्या' स्थापिल्या. म्हसवडजवळील राजेवाडी तलावातील गाळाच्या जमिनीत 'सामुदायिक शेती' कसण्यासाठी शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन दिले.

टाटा ट्रस्टच्या आर्थिक मदतीमुळे त्या भागातील शेतकऱ्यांचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी प्रयोग केला. नगर मधील विट्टलगाव विखे, कोपरगावचे गणपतराव औताडे, शंकराव काळे या नेत्यांशी भेट झाल्यावर सहकाराच्या माध्यमातून सहकारी कारखाने उभारून सहकाराचे तत्व प्रत्यक्ष कृतीत आणले कर्मवीरांच्या द्रष्टेपणामुळेच नगर जिल्ह्याचा शैक्षणिक व आर्थिक विकास झाला.'

प्रत्येक विद्यार्थ्यांला स्वाभिमानी, स्वावलंबी, नागरिक घडविण्याचे एक तंत्र धणिनिच्या बागेत अवलंबिले. 'गाव तेथे शाळा व शाळा तेथे वसतिगृह, वसतिगृह तेथे शेती, शेती तेथे विहीर. मुलांनी शिकायचे व वसतिगृहात

13 5	Dr. Shriram Hanumant Vaidya	21 सी सदी के हिंदी साहित्य लेखन में उषा यादव की भूमिका	2021	2582- 5429
---------	-----------------------------------	--	------	------------

Akshara Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

SJIF Impact- 5.54

September 2021, Special Issue 02, Vol. VI

62

२१ वीं सदी के हिंदी साहित्य लेखन में उषा यादव की भूमिका

डॉ. श्रीराम हनुमंत वैद्य

श्री शिवाजी महाविद्यालय, बार्शी

Mob.No. 9657243507 Email- svaidya2012@gmail.com

साहित्य समाज में न केवल आधारभूत वस्तु या घटनाओं को चित्रित करता है बल्कि उस आधार पर वस्तु या घटनाओं की यथार्थ संवेदना को तीव्र करके उसे बदलने की प्रेरणा देता है। साहित्य केवल व्यक्ति का भोगा हुआ यथार्थ मात्र नहीं अपितु अनुभूत सत्य भी है। आज अनेक लेखिकाएं सभी विषयों पर कलम चला रही हैं। उन्हें बदलते सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक और सांस्कृतिक परिवेश ने लेखन के लिए प्रेरित किया है। उन्होंने भोगे हुए यथार्थ एवं अर्थहीन संस्कारों का खुलेआम विरोध किया है। अनेक लेखिकाओं ने नारी जीवन से जुड़े विषयों को लेकर हस्तक्षेप भी किया है। उसी विषय को अपने साहित्य का आधार बनाकर अधिक मजबूती से समाज के सामने प्रस्तुत कर रही है। महिला लेखिकाओं ने न केवल नारी विमर्श पर अपना लक्ष्य केंद्रित किया है बल्कि विचार, गहन चिंतन, अध्ययन और अनुभूत सत्य के आधार पर विश्व में घटित सभी विषयों पर अपनी भावनाओं को अभिव्यक्त किया है। कई बार महिला लेखन पर नारी गंद का आरोप लगाया जाता है। इस विषय में चित्रा मुद्गल का मत उल्लेखनीय है—“अक्सर महिला लेखन पर नारी गंध का आरोप लगाया जाता है। यह आरोप उनके खिलाफ एक सोची समझी साजिश है। खुशी की बात है कि महिला कलाकारों पर इस लफ्फाजी का कोई असर नहीं पड़ा। महिलाओं का गत एक दशक का लेखन स्वयं इस बात का प्रमाण। लेखन में औरत पर और नारी गंध का आरोप भेदभाव पूर्ण और सामंती विचार है। जिस प्रकार पुरानी कथाओं में राक्षसों को मनुष्य की गंध आती थी, उसी तरह आज के समीक्षकों के नथुनों में सारी गंध समा गई है।”^१ इस कथन में चित्रा जी ने जो कहा है वह सत्य है किंतु वर्तमान परिस्थितियां अब बदल चुकी हैं। वैश्वीकरण के इस युग में महिला लेखिकाओं ने लेखन के क्षेत्र में पुरुषों के समान या उससे अधिक क्षमता के साथ अपनी विशिष्ट अनुभूति को चित्रित कर रही है। भावनाओं की कोमलता और अभिव्यक्ति की कलात्मकता तो उन्हें प्रकृति से उपहार के रूप में मिली। इस आधार पर मानना होगा कि महिला लेखन साहित्य में लेखिका उनका प्रभाव पुरुषों की अपेक्षा अधिक है।

हिंदी साहित्य लेखन में लेखिकाओं की संख्या लक्षणीय रही है। उनमें प्रमुख रूप से शिवानी, मालती जोशी, मृदुला गर्ग, प्रभा खेतान, नसीरा शर्मा, मन्नु भंडारी, उषा प्रियंवदा, कृष्णा सोबती, मृणाल, ममता कालिया, कुसुम अंसल, उषा यादव आदि महिला रचनाकारों की प्रमुख शृंखला है। हिंदी साहित्य महिला लेखन परंपरा में उषा यादव का स्थान अहम है। उन्होंने कविता कहानी, उपन्यास, नाटक, जीवनी, बाल साहित्य आदि विविध विधाओं में साहित्य सृजन किया है। उनमें प्रकाश की ओर, एक और अहल्या, धूप का टुकड़ा, आंखों का आकाश, कितने नीलकंठ, कथांतर, अमावस की रात, काहे री नलिनी, नन्ही लाल चुन्नी, महालया, दीप अकेला आदि प्रमुख उपन्यास हैं। कहानी संग्रह में टुकड़े-टुकड़े, सपनों का इंद्रधनुष, जाने कितने कैक्टस, चांदी की हसली, सुनो जयंती आदि महत्वपूर्ण कहानी संग्रह हैं। उन्होंने सागर मंथन यह एकमात्र नाटक लिखा है। हिंदी की महिला उपन्यास कारों की मानवीय संवेदना और प्राचीन भारतीय कला एवं संस्कृति यह आलोचनात्मक ग्रंथ प्रकाशित किया है।

एक सफल साहित्यकार समाज के हर घटनाओं पर लक्ष्य केंद्रित करते हुए अपनी लेखनी द्वारा विश्व पटल पर रखता है। वे समाज की मानसिकता एवं उनका दृष्टिकोण से अवगत कराना अपना कर्तव्य समझते हैं। उषा यादव जी ने अपना कर्तव्य निभाते समय विभिन्न क्षेत्रों में लेखनी चलाई है। उनके लेखनी का मुख्य केंद्र स्त्री रहा है। उन्होंने स्त्री समस्या एवं शोषण के विविध पहलुओं को पहचानकर उसके कारणों की खोज करके विस्तृत रूप से समाज के सामने रखा। उन्होंने स्त्री समस्याओं का केवल विस्तृत वर्णन ही नहीं किया है बल्कि उनके सभी पात्र अपनी समस्याओं का डटकर मुकाबला करते हैं। उषा यादव ने अपने संपूर्ण साहित्य में सामाजिक विकृति एवं कुंठाओं साथ साथ स्त्री समस्याओं को सर्वसम्मुख रखा है। उन्होंने पारिवारिक समस्या, वेश्या व्यवसाय की समस्या, आर्थिक अभाव की समस्या, अनैतिक संबंध की समस्या, मूल्य विघटन की समस्या, अनमेल विवाह की समस्या, भ्रष्टाचार की समस्या, रूढ़ि- परंपराओं की समस्या, अंधश्रद्धा की समस्या, महानगरीय समस्या, पुरुष प्रधान संस्कृति की समस्या आदि प्रमुख समस्याओं के साथ साहित्य में ऊहापोह किया है।

13 6	Dr. Sarwade Gunvant Mukund	Agriculture Sector in Indian Economy	2021	0976-0377
---------	----------------------------------	---	------	-----------

RNI. MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis

IMPACT FACTOR
6.20

ISSN 0976-0377

Issue : XXIV, Vol. VI, July 2021 To Dec. 2021 24

Agriculture Sector in Indian Economy

Dr. Gunvant Mukund Sarwade

Dept. of Geography,
Shri. Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi, Dist. Solapur.

4

Research Paper - Geography

ABSTRACT

Agriculture sector also known as primary sector is essential for economic growth in any economy including India. It has emerged as the essential-growing sector in the global economy since independence. This sector contributing 13.7 per cent of GDP. In employment providing, this sector is occupying first place. Its respectable share in foreign direct investment (FDI) inflows as well as in total exports makes it the engine of economic growth. Keeping in above backdrop, the present study makes an analysis of agriculture sector in Indian economy. The study confirms that agriculture sector has achieved tremendous growth over the year in Indian economy. Besides, their contributions in GDP, employment and exports are also rising considerably. To maintain and accelerate the growth & contributions of this sector & to develop it as a true engine of economic growth, there is logic & rationale of complementary investments in physical infrastructure as well as in human capital.

Introduction :

Agriculture is the Primary sector of Economy. It makes direct use of natural resources. It is contrasted with secondary sector(producing manufactured & other processed goods) & the Tertiary sector (producing services). This sector is usually most important in less developed countries & typically less important in industrial countries. Until the industrial revolution, Vast majority of human population labored in agriculture. Pre Industrial agriculture was typically subsistent in which farmers raised most of their crop

13 7	Dr. Daivshala Chatrabhuj Rasal	डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शेतीविषयक अर्थिक विचारांचे अध्ययन	2021	2230-9578
---------	--------------------------------------	---	------	-----------

Journal of Research & Development: A Multidisciplinary International Level Refereed and Peer Reviewed Journal.
Impact Factor-7.263, ISSN: 2230-9578, December 2021, Volume-12, Issue-24
Mahatma Phule, Rajarshi Shahu Maharaj and Dr. B. R. Ambedkar - Thoughts and Works

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शेतीविषयक आर्थिक विचारांचे अध्ययन

श्री. एच. व्ही. केळे डॉ. डी. सी. रसाळ
१ अर्थशास्त्र विभाग कर्मवीर भासासाहेब जगदाळे महाविद्यालय, वाशी, जि. उस्मानाबाद.
२ अर्थशास्त्र विभाग कर्मवीर भासासाहेब जगदाळे महाविद्यालय, वाशी, जि. उस्मानाबाद

इमेल: harichandra1july@gmail.com

प्रस्तावना

भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर भारतीय राजकारण, अर्थकारण, धर्मकारण, समाजकारण यांवर ज्या लोकांचा प्रभाव पडला त्यात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव हे अग्रस्थानी दिसून येते. भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार, लोकशाहीचे पुरस्कर्ते, सामाजिक चळवळीचे प्रणेते, ग्रंथवेडे व्यक्तित्व, मानवी स्वातंत्र्याचे मुल्य जपणारे, खंबीर पत्रकार अशा वेगवेगळ्या स्वरूपाने भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची देशात आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटविला आहे.

भारतीय अर्थव्यवस्था ही कधी क्षेत्रावर अवलंबून आहे. त्यामुळे भारतीय शेतीचा चिकीत्सक अभ्यास व्हावा, असे मत आंबेडकरांचे होते. भारतीय शेतीचे स्वरूप, भारतीय शेतीतील पीक पद्धती, कोणते पिक किती घ्यावे, जमीन धारणा कशी असावी, शेतसारा किती असावा, शेतीसाठी पतपुरवठा, शेतीसाठीची सावकारी, भाडेपट्टीने घेतलेल्या जमीनीचा काळ किती असावा, उत्पादन घटकांचे एकमेकांशी प्रमाण काय असावे. इ. प्रश्नांचा अभ्यास त्यांनी केला. तसेच या प्रश्नांच्या बाबतीत उपाय सुचवले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे थोर अर्थशास्त्रज्ञ होते. त्यांनी आपला पी.एच.डी शोधप्रबंध हा अर्थशास्त्र या विषयावर लिहीला. त्यांनी शेती आणि शेतकरी याची स्थिती कशांमुळे दयनीय आहे, यावर सखोल अभ्यास करून १९१८ मध्ये The Journal of Indian Economic Society च्या अंकात Small Holdings in India and Their Remedies हा लेख लिहीला. तसेच या लेखात भारताच्या शेती प्रश्नांवरील मुलभूत समस्यांवर भाष्य होते

उद्दीष्टे

- १) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जमीन धारणा व शेतसारा याविषयीच्या विचारांचा अभ्यास करणे.
- २) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आर्थिक विचारांचा अभ्यास करणे.
- ३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी खोती पद्धती विरुद्ध केलेल्या कार्याचा आढावा घेतला. संशोधन पद्धती प्रस्तुत शोधनिबंध हा प्रामुख्याने दु.यम साधन सामुग्रीवर आधारित असून त्यासाठी विविध दु.यम स्रोतांचा उपयोग केला आहे. त्यात विविध संदर्भग्रंथ, मासिके, पुस्तके, इंटरनेट, इ. साधनांचा वापर केला. शेतसारा, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी शेतकर्यांकडून वसूल केल्या जाणारया शेतसा-याविषयी आपले विचार व्यक्त केलेले आहे. भारतात त्या काळी जमीनदारी प्रथा अस्तित्वात होती. जमीन कसण्यासाठी कुळाकडे तसेच शेतकर्यांकडे दिल्या जात होत्या. शेती ही सरकारी उत्पनाचा विचार न करता कुळा व शेतकर्यांकडून मोठ्या प्रमाणात शेतसारा वसूल केला जात असे. अशाप्रकारे वसूल केला जाणारा शेतसारायास आंबेडकरांचा विरोध होता. शेतसारा वसूल करणे, ठराविक कालावधीनंतर शेतसारा वाढविणे ही शेतकर्यांची लुट असून त्यामुळे शेतकर्यांच्या विकासात अडथळा येतो असे त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. शेतसारा आकारणी ठरवून देण्यासाठी ब्रिटीश सरकारने "लॅंड रेव्ह्यू कमीटी", नेमली. डॉ. आंबेडकरांनी या कमीटीची भेट घेवून चर्चा केली. तसेच १८ ऑगस्ट १९२५ ला शेतकर्यांचे प्रश्न, हा लेख केसरीत प्रसिध्द करून शेतसारा विषयी आपली भुमिका स्पष्ट केली. त्यांनी त्यांच्या या लेखात म्हटले की, शेतीच्या निव्वळ काल्पनिक उत्पन्नाच्या अंदाजावरून सरसकट शेतसारा आकारणी गैर व अन्यायकारक आहे. खर्च वजा जाता रशील ते उत्पन्न असा ठोकताळा घेतला असला तरी खर्च आणि उत्पन्न यांचे प्रमाण सर्व सारखेच

13 8	Dr. V. M. Gurame	Text book of Physical chemistry BSc II	2021	978-81- 952879-5-6
---------	---------------------	--	------	-----------------------

90595-

As per Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur
University's New Syllabus (CBCS)

(w.e.f. June, 2021)

B. Sc. Part III © Semester V
CHEMISTRY PAPER XII

ANALYTICAL & INDUSTRIAL PHYSICAL CHEMISTRY

by

Dr. S. J. Naik

M. Sc., Ph.D.

Ex-Regional Director,
YCMOU, Pune & Solapur Region &
Ex. Principal, The New College,
Kolhapur & V. P. Mahavidyalaya, Kale.

Dr. V. M. Gurame

M. Sc., Ph.D.

Assistant Professor,
Department of Chemistry,
Shri Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi. Dist. Solapur

PHADKE PUBLICATIONS

Distributed by : **PHADKE BOOK HOUSE**

☎ (0231) • 25 40 211 (6 Lines)

• Website - www.phadkebooks.in

• E-mail - customersupport@phadkebooks.in

Phadke Bhavan,
Near Hari Mandir, Dudhali,
KOLHAPUR - 416 012.

Pune Branch 'Shriphal Prasad', 415, Narayan Peth, Munjaba Lane,
Pune - 411 030. • Telefax : (020) 244 82 951.

STATUTORY WARNING

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or utilized, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing of the publisher or in accordance with the provision of the Copyright Act 1957 (as amended.) Any person who does an unauthorised act in relation to this publication may be liable to Criminal Prosecution and Civil Claims for damages. All legal disputes subject to Kolhapur Jurisdiction.

ISBN 978-81-952879-5-6

Code No. J 411

Price ₹ 40 /-

First Edition as per New Syllabus : September, 2021

Published by ←

Mrs. Neha Mandar Phadke, For Phadke Publications,
1003/4, 'B', 'A' Ward, Ganesha Residency,
Flat No. 8, Shivaji Peth, Kolhapur.

Printed by ←

Shri. Dilip Chougule
Anand Offset Printers, Plot No. 24, Gala No. 12
Y. P. Powar Nagar, Kolhapur - 406008.
